

ЄВГЕН ЗАЙЦЕВ

ЯК МЕНІ ЖИТИ, ЯКЩО?..

Київ 2020
«Джерело життя»
Християнське видавництво

УДК 274/278

ББК 86.376

З 17

Євген Зайцев

Як мені жити, якщо?...: Джерело життя, 2020. – 128 с.

ББК 86.376

© 2020, видавництво «Джерело життя»

Від автора

Любий читачу! Пропонуємо до твоєї уваги книгу, покликану допомогти знайти відповіді в кризових ситуаціях. Як жити, якщо?.. Доволі часто ми чуємо від людей запитання, які починаються цими словами. Як мені жити, якщо я втратив близьку людину? Як мені жити, якщо в мене зруйнувалася сім'я? Як мені жити, якщо мене ніхто не любить? Як жити, якщо мене гнітить почуття провини? Як жити, якщо в мене невиліковне захворювання? І таке інше... Варіантів запитань, які починаються такими словами, безліч.

Зіткнувшись зі складними проблемами в житті, люди намагаються їх розв'язати, а тому готові звернутися куди завгодно і до кого завгодно. Однак відповіді, отримані з різних джерел, часто суперечать одна одній, і відразу ж постає нове запитання: кому вірити? Як не помилитися у виборі рішення? Як бути, якщо жоден із варіантів відповіді не приносить задоволення, а лише посилює розпач?

На численні запитання, які починаються зі слів «Як мені жити, якщо..», ми спробуємо відшукати відповіді в дивовижній Книзі – Біблії. В одному з розділів я пояснюю, чому ця Книга настільки незвичайна і чому саме до неї ми звертатимемося. Перекоаний у тому, що у відповідях, які пропонує нам Біблія, людина не розчарується ніколи. З їхньою допомогою вона зможе подолати будь-яку проблемну ситуацію у своєму житті та здобути справжній мир у душі.

В основу книги покладено цикл духовно-моральних проповідей, записаних у телерадіокомпанії «Три ангели». У книзі міститься 12 невеликих розділів, кожен з яких починається зі слів «Як мені жити, якщо..», а далі в назві зазначена конкретна проблема, з якою стикається людина в житті. Звісно, цих проблем значно більше, і варіантів запитань, які починаються зі слів «Як мені жити, якщо..», не злічити. Я зупинився лише на найпоширеніших. Щиро сподіваюся, що запропоновані відповіді допоможуть читачам цієї книги знайти вихід зі скрутних життєвих ситуацій.

Розділ 1

Як мені жити, якщо я не розумію Бога?

Зіткнувшись із будь-якою кризою у своєму житті, людина, яка визнає існування Вищої сили, свої запитання передусім спрямовує до Бога. І знаєте, з якого слова найчастіше вони починаються? «Чому». Чому зі мною це сталося? Якщо Бог є, чому Він допустив це в моєму житті? Чому саме мене спіткало це нещастя?

Це надзвичайно складні запитання. І складні вони тому, що про Бога часто говорять, що Він люблячий і всемогутній, але водночас у нашому житті виникає безліч незрозумілих, а часом і трагічних проблем. Як же одне узгоджується з іншим?

Під час навчання в одному з університетів США я познайомився з юнаком на ім'я Траст, що в перекладі з англійської означає «віра», «довіра», «надія». Він був родом з Африки, усі знали, що він чудово співає й пише вірші. Однак що ми, студенти, тільки не пережили, дізнавшись, що йому лікарі встановили смертельний діагноз – рак хребта. За короткий час цей хлопець, ще нещодавно сповнений сил і енергії, просто згорів від страшного захворювання. Недуга швидко виснажила його організм, як це буває з онкохворими, і він опинився прикутим до лікарняного ліжка. У всіх нас тоді мимоволі постало це запитання: Господи, чому таке сталося саме із цим юнаком?

Адже він повністю присвятив себе на служіння Тобі, приїхав здобувати богословську освіту, щоб потім, повернувшись до себе на батьківщину, проповідувати про Тебе й Твоє спасіння своїм співвітчизникам. І раптом таке сталося. Чому?..

Ніколи не забуду ще одного потрясіння, яке я пережив, гуляючи меморіальним парком у центрі Белграда. Мою увагу привернув коштовний надгробок з вигравіюваними дитячими обличчями хлопчика й дівчинки. Під портретами дітей були вказані дати народження та смерті. Я помітив, що дата народження другої дитини припадає на наступний рік після дати смерті першої. Мабуть, убиті горем батьки намагалися якось угамувати свій біль і, втративши першого малюка, зважилися народити ще одного. Однак, знову сталася трагедія. Важко уявити собі глибину горя цих батьків, які втратили дві єдині дитини. На надгробку, окрім портретів і дат народження та смерті, було написано лише одне слово *zašto* (співзвучне нашому «за що?»), що в перекладі із сербської означає «чому?».

Напевно, кожен із нас зустрічав у своєму житті людей, які пережили страшні трагедії, і теж чув від них це запитання: «Чому Бог допустив це в моєму житті?» А можливо, ви й самі неодноразово переймалися цим питанням. Нездатність відповісти на нескінченні «чому» часом змушує людей сумніватися в Богові, багато з них стають скептиками. Вони перестають не лише довіряти Господові, а й узагалі вірити в те, що Він є.

Щоб нам відповісти на це непросте запитання, пов'язане з нерозумінням Божої волі, необхідно звернутися до Святого Письма й прочитати два невеликих уривки. Ось що пише старозавітний пророк Ісаїя від імені Бога: *«Бо ваші думки – не Мої це думки, а дороги Мої – то*

не ваші дороги, говорить Господь. Бо наскільки небо вище за землю, настільки вищі дороги Мої за ваші дороги, а думки Мої – за ваші думки. Бо як дощ чи то сніг сходить з неба й туди не вертається, аж поки землі не напоїть і родючою вчинить її, і насіння дає сівачеві, а хліб їдунові, – так буде і Слово Моє, що виходить із уст Моїх: порожнім до Мене воно не вертається, але зробить, що Я пожадав, і буде мати поводження в тому, на що Я його посилав!» (Ісаї 55:8-11). Інший текст – із Нового Завіту, з листа апостола Павла до християнської громади в Римі: *«О глибино багатства, премудості й знання Божого! Які незбагненні Його суди і недослідимі Його дороги! Бо хто пізнав розум Господній? Або хто був порадником Йому?»* (Римл. 11:33, 34).

Усе доволі зрозуміло: ми не спроможні досягнути Бога, Його думки та розум у всій повноті. Господь у Своїх шляхах незбагненний для нас – грішних, обмежених, створених істот. Ми повинні це визнати як очевидний факт і погодитися із цим.

Існує ще один важливий аспект. З тих чи інших причин у свідомості багатьох віруючих людей сформувалося не зовсім правильне богослов'я. Їхнє сприйняття Бога часто має споживацький характер. Багатьом здається: якщо вони щось попросять у Бога, помоляться Йому, то Господь просто зобов'язаний дати їм це, до того ж саме в такому вигляді, як це зазначено в молитві. Адже хто ж краще за нас знає, що нам потрібно, окрім нас самих? Проте коли ми не отримуємо те, про що просимо, то в нас складається враження, що Бог нас не чує й не відповідає.

Зазначу відразу, що це хибне враження. Нашому Творцеві краще відомо, що сприяє нам на добро,

до того ж у довгостроковій перспективі, і Він готовий відповісти на наші молитви, але згідно з Його волею. Про це слід пам'ятати й не розчаровуватися, не перейматися тим, що ми не відразу отримуємо відповіді на свої запитання й молитви. Можливо, Бог приготував для нас дещо краще, але поки що приховане від наших очей.

Дослідники Святого Письма вважають, що книга Йова є найдавнішою книгою Біблії. У ній описана доля благочестивого чоловіка, який у своєму житті пережив справжню кризу. Як людина заможна й богобоязлива, він за дуже короткий час утратив усе: майно, худобу, дітей і навіть здоров'я, – і залишився буквально ні з чим, без будь-якої надії на краще. Одягнувшись за східним звичаєм у грубе веретище й посипавши голову попелом, цей чоловік, укритий виразками від прокази, сидить на землі. Поруч стоїть і його дружина, єдина рідна й близька людина. Вона не може дивитися на це страшне видовище й у розпачі промовляє: «Прокляни Бога – і помреш».

Нашому Творцеві краще відомо, що сприяє нам на добро, до того ж у довгостроковій перспективі, і Він готовий відповісти на наші молитви, але згідно з Його волею.

По-людськи цю жінку можна зрозуміти. Звичайно ж, вона через своє нерозуміння говорить ці слова, адже не може більше дивитися на страждання свого чоловіка. Краще померти, аніж так мучитися. На це благочестивий Йов відповідає: «Чи ж ми будемо приймати від Бога добре, а злого не приймемо?»

Відповідь демонструє глибину віри цієї людини, її довіру Богові, особливо відчутну в словах: «Господь дав, – і Господь узяв». Навіть за цих обставин Йов не розчаровується в Богові. Цей страждалець розуміє, що ми повинні приймати від Нього не лише добре. Те, що з ним сталося, теж слід прийняти як належне. Можливо, зрештою це теж обернеться добром. Йов немовби говорить: «Я цього поки що не знаю, не бачу, не можу зрозуміти й пояснити, чому це сталося саме зі мною, але я все одно тримаюся за Бога».

Глибину страждань цієї людини ми можемо відчутти, прочитавши невеликий уривок з 23-го розділу цієї книги: *«Моя мова й сьогодні гірка, – тяжче страждання моє за стогнання мої... О, якби-то я знав, де Його я знайду, то прийшов би до місця Його пробування! Я б перед обличчям Його свою справу поклав, а уста своїя наповнив би доводами... Та піду я на схід – і немає Його, а на захід удамся – Його не побачу, на півночі шукаю Його – й не вхоплю, збочу на південь – і не добачаю»* (Йова 23:2-4, 8, 9).

Образною мовою тут представлена ситуація людини, яка втратила Бога у своєму житті. Вона не бачить Його взагалі ніде – ні спереду, ні ззаду, ні ліворуч, ні праворуч. Йов звертається до Господа, але не отримує відповіді. Якоїсь миті цьому страждальцеві здається, що Бог залишив його. Він не може нічого зрозуміти, пояснити, чому все це з ним трапилося. Однак наступні слова в цьому розділі свідчать про те, що віра старозавітного героя не похитнулася: *«А Він знає дорогу, яка при мені, – хай би випробував Він мене, – мов те золото, вийду!»* (Йова 23:10).

Він знає! Людина не знає, але Бог знає. І настане день, коли для кожного з нас відкриється те, що

відбувалося за лаштунками нашого життя й зараз, можливо, приховане.

Історія Йова, представлена у Святому Письмі, допомагає нам краще зрозуміти сенс біблійної віри, яка полягає в повному й беззастережному збереженні довіри Богові. Вона також дозволяє нам якоюсь мірою наблизитися до відповіді на запитання: «Як мені жити, якщо я не розумію Бога?» Я не знаю, чому страждають невинні, чому страждають діти (а саме ці запитання лунають найчастіше), але я знаю, що Бог завжди поруч із тим, хто страждає, але довіряється Йому повністю.

Я цього поки що не знаю, не бачу, не можу зрозуміти й пояснити, чому це сталося саме зі мною, але я все одно тримаюся за Бога.

Смуток і випробування, страждання й хвилювання – це невід’ємна частина життя, зокрема й віруючої людини. Немає нічого дивного в тому, що й віруючі люди переживають гіркоту втрат. Ніде в Біблії не сказано, що життя Божого послідовника буде легким і безтурботним. Ми повинні серйозно поставитися до слів Ісуса Христа: *«У світі зазнаєте страждання, але будьте відважні: Я переміг світ!»* (Івана 16:33).

Однак також доречно прочитати й слова Петра, який у своєму Першому посланні пише: *«Любі! Не дивуйтеся вогневі, що трапляється з вами для вашого випробування, – наче якомусь дивному випадкові; але радійте, що ви є учасниками Христового страждання, щоб і при з’явленні Його слави ви раділи та веселилися»* (1 Петра 4:12, 13). Апостол закликає страждальця раді-

ти, що саме собою звучить незвично, а подекуди навіть парадоксально. Чи можна радіти в стражданнях? Виявляється, з позиції християнського досвіду та біблійної істини можна відчувати внутрішню радість навіть тоді, коли страждаєш. Людина в такі моменти може зрозуміти, що ці страждання її дечого навчають, виховують, готують до чогось більшого. Чи є місце стражданню у житті християнина? Однозначно є. І ми не повинні так легковажно ставитися до Бога й розраховувати на те, що якщо покаємося, наведемося до Нього, то в нашому житті настане смуга суцільних перемог і успіхів, а Бог дасть нам усе, що тільки ми в Нього попросимо. Це занадто поверховий і, як ми вже зауважили, споживацький підхід.

Бог однозначно бере участь у нашому житті навіть тоді, коли здається, що Він далекий і не чує нас.

Хочу звернути увагу на п'ять моментів, які потрібно пам'ятати, коли ми намагаємося знайти відповідь на запитання: як мені жити, якщо я не розумію Бога?

Перше. Бог однозначно бере участь у нашому житті навіть тоді, коли здається, що Він далекий і не чує нас. Лука у своєму Євангелії описав цікавий і яскравий приклад Божої участі (див. Луки 24:13-32). Події відбуваються після розп'яття Ісуса. Два Його учні, понурі й зневірені, прямують з Єрусалима до Емауса. Вони настільки занурені у свої сумні роздуми, що не помічають, як їхній воскреслий Господь приєднується до них і йде поруч, пояснюючи їм текстами зі Святого Письма все, що сталося на Голгофі.

Як часто щось схоже відбувається й у нашому житті! Нас атакують проблеми, і ми настільки занурюємося в них, що втрачаємо здатність бачити Бога у своєму житті, перестаємо відчувати Його присутність. А Він поруч, Він нікуди не зникав. Ми самі зводимо своєрідну стіну перешкод для спілкування Господа з нами, занурюючись у себе та свої внутрішні переживання, забуваючи, що Бог нас ніколи не залишав. Важливо пам'ятати: Він завжди поруч.

Друге. Потрібно визнати, що Божа відповідь може бути не такою, якою ми її очікуємо. Господь краще за нас знає, що сприяє нам на добро, тому ми не повинні нав'язувати Йому свою відповідь, яка здається нам оптимальною. Наш Творець краще знає, що згодом обернеться для нас добром. Тому Його відповідь завжди приходить вчасно й слугує нам на користь. Доречно згадати слова апостола Павла: *«Знаємо, що тим, які люблять Бога, які покликані за Його передбаченням, все сприяє до добра»* (Римл. 8:28).

Третє. Страждання, які ми переживаємо в житті, навчають нас смирення та безкорисливого ставлення до Бога. Ми не повинні думати, що для віруючої людини життя – це широкий prospect, яким Господь з величезною мітлою йде попереду, усуваючи всі перешкоди й проблеми. Ісус нагадує нам про нелегкий шлях християнина, представлений Ним як дорога вузька й терниста.

Страждання, які ми переживаємо в житті,
навчають нас смирення та безкорисливого
ставлення до Бога.

Четвертий важливий чинник, який необхідно враховувати, коли ми не можемо пояснити, чому на нашу долю випали ті чи інші біди, а Бог нібито мовчить.

Страждання навчають нас співчувати іншим. Якщо ми пережили щось самі, то можемо краще зрозуміти й підтримати людину, яка теж проходить через низку страждань. Якщо ж ми не були в становищі стражденного, то нам складніше осягнути глибину душевного болю іншої людини. Страждання дають нам змогу розвинути здатність розуміти іншу людину, підтримувати, співчувати й допомагати їй.

Нарешті, **п'яте**. Страждання можуть спасти нас від загибелі на грішній дорозі й відкрити шлях до вічного життя. Російський поет Іван Козлов був сучасником В. А. Жуковського та О. С. Пушкіна. Похований він в Олександроневській лаврі в Санкт-Петербурзі поряд із Жуковським. Щоправда, на могилі Жуковського встановлений великий дорогий пам'ятник, а місце поховання Козлова прикрашає лише скромний камінь. Здається, нічого дивного, адже на відміну від своїх сучасників, він був менш відомий широкому загалу. Однак його духовний досвід, безумовно, вартий того, щоб передати його іншим.

Страждання можуть спасти нас
від загибелі на грішній дорозі й відкрити
шлях до вічного життя.

Цей чоловік, дворянин, зробив дуже успішну кар'єру. Здавалося б, життя вдалося, у нього були щаслива сім'я, діти. Однак у молоді роки його раптово паралізувало. І успішна людина, перед якою були відкриті всі шляхи, опинилася прикутою до лікарняного ліжка, а буквально за рік ще й повністю осліпла. Як діяти в такій ситуації? Накласти на себе руки? Утопити горе й біль в алкоголі?

Утім, Іван Козлов знайшов у собі сили, звичайно ж, з Божою допомогою, писати вірші. З-під його пера

вийшли приголомшливі за своєю духовною силою шедеври. Один з них називається «Моя молитва». Він починається зі слів: «О Ты, Кого хвалить не смею». У цьому вірші є такі слова:

*Меня не крест мой ужасает, –
Страданье верою цветет,
Сам Бог кресты нам посылает,
А крест наш Бога нам дает.*

“

Сутність Євангелія не в тому, що в житті християнина не виникатиме жодних проблем і він буде захищений від страждань, а в тому, що під час цих страждань Бог завжди поруч.

Мене щиро здивували останні два рядки цього вірша. Колись у молоді роки я співав у хорі, ми виконували псалом на ці слова, хоч і не знали тоді, хто їх написав. Нам здавалося, що вислів автора «Сам Бог кресты нам посылает» занадто радикальний, а тому ми пом'якшували його так: «Сам Бог страданья допускает». Однак саме в авторській версії й відображена вся віра поета – справжня, безкорислива. Іван Козлов розуміє: усе, що з ним сталося, – це з Божої волі, і це йому, Іванові, потрібно. Навіщо? Аби світське життя не захопило його остаточно й він не втратив би в гонитві за світськими задоволеннями дещо більше й важливіше. Саме такого висновку він дійшов: Бог послав усе це в його житті, щоб спасти його для життя вічного.

Сутність Євангелія не в тому, що в житті християнина не виникатиме жодних проблем і він буде захищений від страждань, а в тому, що під час цих страждань Бог

завжди поруч. Пророк Ісая, вдаючись до образної мови, згадує Боже запевнення: *«Коли переходитимеш через води, Я буду з тобою, а через ріки – не затоплять тебе, коли будеш огонь переходити, – не попечешся, і не буде палити тебе його полум'я... Не бійся, бо Я ж із тобою!»* (Ісаї 43:2, 5).

Коли я чую запитання: «Як мені жити, якщо я не можу зрозуміти Бога?», – намагаюся звернути увагу людини на ці основні моменти. Сподіваюся, що це допоможе багатьом переглянути своє ставлення до Бога, до себе й до того, що відбувається з ними в цьому житті.

Розділ 2

Як мені жити, якщо я остаточно заплутався в порадах?

Ужитті часто трапляється так, що нам потрібно порадитися з того чи іншого приводу. Одні звертаються до друзів або рідних, інші можуть звернутися до професійних консультантів, треті – до психологів, а дехто навіть до екстрасенсів і провісників майбутнього. Напевно, немає людини, яка б не зверталася по допомогу до лікарів, сподіваючись отримати від них конкретні рекомендації щодо здоров'я.

Однак часто поради, які ми отримуємо від різних людей, суперечать одна одній. Одні говорять одне, інші – інше. Як нам поводитися в такій ситуації? До якої поради прислухатися, а яку відкинути? Якщо навіть на побутовому рівні не все так просто, то що вже говорити про рівень духовний, світоглядний?

Існують запитання, які ставить кожна мисляча людина, і вони значно серйозніші й глибші, ніж побутові, робочі чи медичні. Вони спрямовані на осмислення буття: хто ж така людина, звідки вона, у чому сенс її життя, що таке взагалі життя і смерть, що добре, а що погано, яка поведінка моральна, а яка – ні...

Ми живемо в інформаційну еру. Деякі науковці стверджують, що за останні п'ять років людство видало інформації більше, ніж за всю попередню історію.

Безумовно, будь-яку мислячу людину передусім цікавлять основні питання її буття, перераховані вище. Однак і на них існує безліч відповідей. Численні філософські та етичні школи пропонують найрізноманітнішу інформацію щодо одного й того ж самого запитання про людське буття. Як нам не заплутатися в усьому цьому? Де знайти джерело знання, у якому б ми були впевнені й твердо знали: якщо прислухаємося до його поради, то ніколи не помилимося?

Таке джерело мудрості є. Це Біблія – Книга, яку ми називаємо Божим Словом. Однак у чому унікальність цієї дивовижної Книги? Чим вона відрізняється від безлічі інших книг?

Насамперед слід зауважити, що Біблія – це не одна книга, написана одним автором у якийсь конкретний час, а зібрання книг. У ній 66 книг, об'єднаних у дві великі частини. Першу частину в християнській традиції називають Старим Завітом (по-юдейськи – Танах), другу частину – Новим Завітом. У першій частині 39 книг, у другій – 27. Усі ці 66 книг належать до канонічних. Слово «канон» запозичене з грецької мови й означає «тростина», тобто еталон довжини, який використовували в будівництві для точності вимірювань.

Саме Біблія може допомогти нам розібратися з різними, часом суперечливими порадами, визначити, які з них правильні, а які – ні. Чому ми так у цьому впевнені? Тому що Біблія є Божественним мірилом істинності всіх рекомендацій. Саме вона слугує тим оцінним інструментом («каноном»), за допомогою якого можна перевірити правдивість того чи іншого знання.

Хоч Біблія є зібранням книг, написаних різними людьми в різні часи протягом понад півтори тисячі років, однак це цілісна оповідь. Уявіть собі, якщо в один збірник помістити книги, написані різними людьми, представниками різних епох, різних культур, які говорять і пишуть різними мовами, навряд чи можна буде говорити про якусь цілісність цього видання та єдність його змісту.

Біблія є Божественним мірилом істинності
всіх рекомендацій.

Однак Біблія – напрочуд цілісна книга. Її писали різні люди – від бідняків, рибалок і пастухів до представників царського роду, мудреців, учителів Закону та рабинів. Незважаючи на це, Біблії притаманна дивовижна внутрішня гармонія й краса. Чому? Відповідь на це запитання в одному слові – богонатхненність. Апостол Павло у своєму другому листі до Тимофія наголошує: *«Усе Писання богонатхненне...»* (2 Тим. 3:16). Звісно ж, під Писанням апостол має на увазі тільки першу частину Біблії – Старий Завіт. За часів Павла ще не було Нового Завіту в тому вигляді, у якому він є сьогодні.

«Усе Писання богонатхненне, – продовжує апостол, – й корисне для навчання, для докору, для виправлення, для виховання в праведності, щоби Божя людина була досконала, на всяке добре діло готова» (2 Тим. 3:16, 17).

Які серйозні завдання стоять перед цією Книгою! Навчити людей істини, викривати гріх, виправляти помилки, зробити Божу людину здатною й готовою на всяке добре діло.

Не про кожну книгу можна сказати таке, але про Біблію однозначно можна, тому що вона богонатхненна. Автор

вживає грецьке слово *теопнеустос*, у якому два корені: *теос* – «Бог» і *пнеума* – «дух». У якому розумінні Святе Письмо богонатхненне? На це запитання нам допомагає відповісти апостол Петро у своєму другому листі: *«Бо пророцтво ніколи не було з волі людини, але від Бога звіщали мужі, натхнені Святим Духом»* (2 Петра 1:21).

Саме богонатхненність і є тією унікальною особливістю Біблії, яка виділяє цю Книгу з-поміж безлічі інших.

Під богонатхненністю мається на увазі те, що книги Святого Письма написали люди, які перебували під впливом Божим, під впливом Духа Святого. Бог передавав окремим людям (пророкам) Свою звістку, відкривав Свою волю. Пророки, володіючи Господом даною здатністю сприймати й проводити через свою свідомість Його звістку, потім записувати її, щоб вона стала загальним надбанням.

Саме богонатхненність і є тією унікальною особливістю Біблії, яка виділяє цю Книгу з-поміж безлічі інших. Цього не скажеш про книги, написані просто видатними людьми, мислителями, філософами, літераторами, прозаїками, поетами. Безумовно, у всіх цих книгах є натхнення, яке автори черпали з навколишньої природи, з незвичайних історій кохання. Проте це не богонатхненність.

Практично неможливо достеменно пояснити механізм впливу Святого Духа на свідомість пророка, але реальність цього впливу відчутна. А це означає, що в книгах, які увійшли до складу Святого Письма, закладена не просто мудрість людська, а мудрість Божественна. Тому Біблію й використовують як мірило істини та

знання. Саме в ній ми можемо знайти для себе відповіді на численні запитання, які непокоять багатьох, зокрема й ті, що починаються зі слів «Як мені жити, якщо...» Ми можемо покластися на ці відповіді, тому що їх пропонує Сам Бог. У цих відповідях немає суперечностей, внутрішніх конфліктів.

Є ще одна деталь, яка робить книги Святого Письма дивовижно цілісним і гармонійним джерелом знання. Червоною ниткою через усю Біблію проходить тема розв'язання проблеми зла, гріха та смерті. І її може вирішити лише Сам Бог в Особі Його Сина Ісуса Христа. Саме одкровення про Нього, Божого Сина, Котрий стає нашим Спасителем, прийшовши у наш світ, є ключовим у книгах Святого Письма. Від Буття до Об'явлення, через Старий і Новий Завіти, тема про Спасителя й Визволителя від гріха та смерті простежується незмінно. Книги Старого Завіту говорять про це як про подію майбутнього, зазначаючи, що має прийти обіцяний Богом Месія. Новий Завіт описує земне життя та служіння Ісуса Христа, пов'язане зі здійсненням цього Божого шляху спасіння в реальній земній історії.

Христос – центральна, ключова фігура у Святому Письмі, тож воно христоцентричне. Саме Месія, перебуваючи в центрі уваги біблійної оповіді, пов'язує його воєдино. Між Старим і Новим Завітами немає суперечностей, помітний принцип наступництва. Слово «завіт» буквально означає «союз» або «угода», і не випадково, що саме воно є складовою назви частин Святого Письма.

У Біблії описані взаємини між Богом і людиною. І ці взаємини вибудовуються саме в рамках союзу. Бог пропонує щось зі Свого боку, а від людини очікується відгук. Людина або приймає Божий заклик або не приймає. Господь наділив кожного з нас свободою вибору.

Стосунки між людиною і Богом формуються на основі добровільного завіту. Творець зважає на думку творіння, а тому поважає та враховує наш вибір.

Чимало людей, які читали Біблію, відчували у своєму житті її перетворювальний вплив. Якесь незрозуміла сила сходить від цієї Книги, відчутна буквально на кожній її сторінці. Федір Достоевський у своєму романі «Брати Карамазови» писав: «Господи! Що за книга це Святе Письмо, яке диво і яка сила, дані з нею людині!.. І скільки таємниць дозволених і відвертих! Люблю цю книгу!»

Мільйони людей відчули на собі перетворювальну силу Божого Слова, коли зі щирим серцем досліджували сторінки цієї дивовижної Книги.

Мільйони людей відчули на собі перетворювальну силу Божого Слова, коли зі щирим серцем досліджували сторінки цієї дивовижної Книги. Її текст містить у собі одкровення Бога, Його мудрість і спасенний вплив.

На початку 1990-х років на хвилі небувалого інтересу до релігії, який панував у житті постперебудовного радянського суспільства, прийшли до Бога моя теща та її дві дочки. Звичайно ж, у будинку з'явилася Біблія. Її удостоїли почесного місця на столі. Однак тесть, який виріс переконаним атеїстом, не міг змиритися з тим, що його рідні тепер щодня читають Святе Письмо. І почав його ховати. Теща щоразу знаходила й повертала Біблію на місце. Так було кілька разів. Дізнавшись про те, що дружина почала відвідувати своїх невірних родичів, щоб поділитися з ними своєю вірою, тесть

по її гарячих слідах узявся об'їжджати рідних, намагаючись переконати їх у небезпеці «релігійного дурману».

Одного разу жінка помітила, що закладки в Біблії, які вона залишала на сторінках, хтось переміщає. І тоді зрозуміла: її чоловік потай від неї теж читає Біблію. Проте чи так це насправді, вона ще достеменно не знала. Однак через якийсь час переконалася: таки читає. Це було помітно за тим, як змінилася його поведінка. Він уже не заперечував, що Біблія лежить на чільному місці в оселі, потім перестав застерігати родичів. Ще через деякий час змінив свій спосіб життя, став добрішим, а невдовзі й покався, прийшов до Бога й охрестився.

У Біблії Бог пропонує нам заповіді, якими ми маємо керуватися у своєму житті, щоб нам добре велося.

Остання книга Біблії, яка увійшла до канону Святого Письма, Апокаліпсис Івана, була написана наприкінці I століття. Відтоді минуло майже дві тисячі років. Здавалося б, резонно поставити запитання: наскільки актуальна Біблія сьогодні? Ми живемо в зовсім іншу епоху, й уявлення людей про світ сьогодні кардинально інші. У суспільстві часто наголошують на досягненнях науково-технічного прогресу, ми мріємо освоювати інші світи, уже розщепили атом, намагаємося розшифрувати геном людини. Чого може навчити нас ця давня Книга, написана в патріархальну епоху скотарства? Що може вона сказати сьогодні нам, представникам постіндустріальної, інформаційної ери? Чи потрібна ця Книга нам сьогодні?

Так, потрібна! Вона ніколи не втратить своєї актуальності. Тому що в ній закладена мудрість, яка сходиться

згори, від Самого Бога. І найголовніше, чому така важлива ця Книга, – у ній Бог відкриває Свою волю, добру, досконалу, спасенну для людини, зокрема й щодо її моральної поведінки. У Біблії Бог пропонує нам заповіді, якими ми маємо керуватися у своєму житті, щоб нам добре велося. І це надзвичайно важливо. Божі заповіді ніколи не старіють, вони універсальні й абсолютні за своєю значущістю.

Сьогодні ми живемо в епоху морального релятивізму, тобто відносності моральних норм. Поняття добра і зла змішалися, моральні норми розмиті. Про трагічність такої ситуації свого часу писав ще пророк Ісая: *«Горе тим, котрі зло величають добром, а добро – злом; котрі темряву вважають світлом, а світло – темрявою; котрі гірке називають солодким, а солодке – гірким»* (Ісаї 5:20).

Це справжня біда, коли люди плутають добро і зло, не бачать межі між тим, що добре, а що погано. Сама людина стає мірилом моральності, основним суддею своєї моральної поведінки. «Не вам мене повчати, – заявляє багато людей. – Чому я повинен поводитися саме так? Як вважаю за потрібне, так і живу».

У цій ситуації Біблія стає особливо актуальною. Сьогодні, коли ми зіткнулися з небувалим зростанням соціальних проблем, пов'язаних саме з тим, що люди забули Божі заповіді, ці забуті моральні норми, як основа людського буття, мають посісти гідне місце в нашому житті.

Нещодавно соціологи опитали 1 500 людей, поставивши їм лише одне запитання: скільки заповідей Божого Закону, Десяти Заповідей, ви можете згадати й процитувати? Результати просто приголомшили. Тільки 30 % опитаних змогли згадати одну заповідь – «Не вбивай», інші не назвали навіть цієї. Багато хто взагалі не розумів, про що йдеться й що це за заповіді такі. Незнання

людьми Божого Закону – це своєрідний знак усім нам, що ми сьогодні, як ніколи, потребуємо Божого Слова. Біблія потрібна нам, щоб знати, як жити, і щоб наше життя узгоджувалося з Божою волею.

Не секрет, що історія цієї Книги непроста, а шлях її – доволі тернистий. Були часи, коли її забороняли читати й навіть намагалися фізично знищити. У недалекому радянському минулому мільйонними накладами ширилася безбожна підробка «Біблія для віруючих і невіруючих» провідного атеїста країни Омеляна Ярославського. Одного разу, ще навчаючись у Горьківському медичному інституті, я зайшов до обласної бібліотеки й попросив видати Біблію. Ви не уявляєте, як злякалася молода бібліотекарка, почувши це прохання. І перше запитання, яке вона мені поставила: «А вам навіщо?» «Просто хочу почитати Біблію», – сказав я. На що вона напівпошепки відповіла: «Не дозволено».

Незнання людьми Божого Закону — це
своєрідний знак усім нам, що ми сьогодні,
як ніколи, потребуємо Божого Слова.

Ось так колись було. Біблія значилася в книжковому фонді, але читати її було заборонено. Щоправда, потім бібліотекарка мені пояснила, що якби я був членом товариства «Знання» (атеїстична спільнота, яка за радянських часів боролася з релігією) і в мене було посвідчення лектора, то можна було б видати Біблію, а так – не дозволено.

Слава Богові, що сьогодні всі заборони скасовані. Біблію можна знайти в будь-якій міській книгарні, у будь-яких зручних форматах, палітурках, за будь-яку ціну.

Це навіть певною мірою модно, щоб удома була Біблія, щоб вона стояла на книжковій полиці поруч з іншими книгами. Утім, на жаль, не так багато людей читає її. Тому якщо ви, дорогі друзі, заплуталися або розчарувалися в порадах, які ви чуєте звідусіль, зверніться до Біблії. Це про неї сказано: *«Твоє Слово – то істина»* (Івана 17:17). Це Слово Боже. І воно – істина.

Святе Письмо може допомогти кожному з нас виробити цілісну, здорову світоглядну позицію, внутрішній моральний стрижень, без якого людина не може сформуватися як особистість.

Сьогодні поняття істини, на жаль, розмите, від нього взагалі відмовилися, вважаючи, що істини як чогось універсального й абсолютного просто не існує. У кращому разі вона відносна. Однак це не так. Є істина, є якийсь Абсолют, є універсальні норми, і саме вони й викладені тут, у цій дивовижній Книзі.

Святе Письмо може допомогти кожному з нас виробити цілісну, здорову світоглядну позицію, внутрішній моральний стрижень, без якого людина не може сформуватися як особистість. Ми потребуємо сьогодні цієї Книги, як ніколи.

Псалмист Давид свого часу охарактеризував Боже Слово так: *«Твоє слово є світильником для моїх ніг, світлом на моїй стежці!»* (Псал. 119:105). Нехай у житті кожного з нас буде такий світильник, таке світло, яке походить згори, від Самого Бога, через цю дивовижну Книгу, і тоді кожен зможе відповісти на запитання: «Як мені жити, якщо я остаточно заплутався в порадах?»

Розділ 3

Як мені жити, якщо я не бачу сенсу в житті?

Серед найпоширеніших запитань є одне, від відповіді на яке залежить дуже багато чого в житті людини: «Для чого я живу і як мені жити, якщо я не бачу сенсу в житті?»

Відомий німецький і американський релігійний філософ та богослов XX століття Пауль Тіллх у своїй книзі «Мужність бути», розмірковуючи над проблемами людського існування, говорить про потрібну природу страху, що супроводжує людину по життю. Однією зі складових цього страху є безглуздість існування. Людині дуже важко й страшно жити, якщо вона не знає, у чому сенс її життя.

На це запитання споконвіку намагалися відповісти філософи. Релігійний мислитель Євген Трубецький у своїй книзі «Сенс життя» пише: «Усе наше життя є прагненням до мети, а отже, пошуком його сенсу. Однак саме тому це питання болюче: перше, у чому виявляється притаманне людині прагнення віднайти сенс життя, є жорстоке страждання через довколишню беззмисловність».

Інший філософ і релігійний мислитель Семен Франк теж багато уваги приділяв цій проблемі. У своєму трактаті «Сенс життя» він пише: «Питання про сенс життя непокоїть і мучить у глибині душі кожну людину. Вона

може тимчасово й навіть на тривалий час зовсім забути про нього, з головою занурившись або в буденні інтереси нинішнього дня, матеріальні турботи про збереження життя, багатство, добробут і земні успіхи, або в будь-які надособисті пристрасті й справи – у політику, боротьбу партій тощо, – проте життя так влаштоване, що зовсім і назавжди відмахнутися від нього не може навіть найзапекліший невіглас чи духовно спляча людина».

У чому зазвичай люди вбачають сенс життя? Якщо спробувати поставити це запитання випадковому перехожому або навіть знайомій людині, реакція буде доволі передбачуваною: співрозмовник відразу не збагне, що відповісти. Таке враження, що людина взагалі не готова до такого запитання. Хоч воно доволі важливе й поширене, уголос про це майже не говорять. А не знайшовши доладної відповіді, люди намагаються втекти від неї й не думати про це. Потім, коли минає перший шоківий стан, вони починають гарячково шукати відповіді.

Перше, у чому виявляється притаманне людині прагнення віднайти сенс життя, є жорстоке страждання через довколишню беззмістовність.

Для чого я живу? Найпоширеніша відповідь: «Для дітей. Саме в них я вбачаю сенс життя». У цьому ключі навіть смерть люди перестають сприймати трагічно. Щоб уникнути сумних думок про неї, людина намагається переконати себе, що вона й далі житиме у своїх дітях та онуках.

Однак як бути тому, у кого немає дітей? А таких дуже багато. Кожен п'ятий шлюб, за статистикою, бездітний. А скільки самотніх людей навколо нас, у яких немає

сім'ї, а отже, немає змоги мати своїх дітей? Як бути цим людям? У чому сенс їхнього життя?

Трапляються й прагматичніші відповіді: «Я живу, щоб побудувати кар'єру, щоб заробити на власне житло, щоб стати відомим, здобути славу, щоб залишити після себе добрий слід». Водночас усі ми прекрасно розуміємо, що все це не є відповіддю на запитання про сенс життя: люди не усвідомлюють головного.

Справжній сенс людського життя вислизає від нас. Ми відчуваємо, що він у чомусь більшому і його не можна звести до всього переліченого. Навіть до життя заради дітей. Погляньте: будь-яка жива істота на Землі, брати наші менші, теж живуть заради потомства, заради продовження роду. А чи не зрівнюємо ми людину з твариною, кажучи, що сенс життя людини тільки в продовженні роду? Можливо, людина – усе-таки істота іншого рангу й у неї є вище призначення порівняно з братами нашими меншими?

Ці запитання не такі прості, як здається. І, звісно ж, на них має відповісти кожна мисляча людина. Якщо вона не знає, заради чого й навіщо живе, життя може стати для неї тягарем. Її переповнюватиме постійне відчуття тривоги, як про це й пише Пауль Тілліх. Усвідомлення безглуздості існування завдає людині глибоких внутрішніх страждань.

Тому розуміння сенсу життя неможливе без осмислення себе як людини. Інакше кажучи, перш ніж визначити, у чому сенс життя, потрібно відповісти на такі запитання: хто така людина за своєю сутністю, звідки вона, у чому суть і унікальність її буття, що відрізняє її від безлічі інших істот?

Отже, хто така людина? Це ще одне надскладне запитання, на яке філософи всіх епох намагалися знай-

ти й запропонувати якісь відповіді, але не знаходили, і дотепер ми не розуміємо себе до кінця, не знаємо своєї сутності. Тому й існує безліч варіантів відповідей. Позначимо лише деякі найвідоміші в сучасній антропології – сукупності наук про людину.

Усвідомлення безглуздості існування завдає людині глибоких внутрішніх страждань.

Найпоширеніше уявлення про людину в сучасній науці (не в біологічному, а у філософському її ключі) та й у суспільстві загалом є таке: людина – вища тварина, наділена розумом. Її наукове визначення – *homo sapiens*, людина розумна. Коріння людини – у тваринному світі. Еволюціонуючи від людиноподібних мавп, вона набула нових характеристик, не притаманних нижчим живим істотам. Тому її й вважають вищою твариною. Звичайно ж, за такого підходу до людини питання, у чому сенс життя, залишається без відповіді. Просто продовження роду? А чим тоді люди відрізняються від тварин? Безумовно, цей варіант нас не задовольняє. Таке «еволюційне» сприйняття людини навіть навіює тривогу. Свідомо чи несвідомо ми змушені погодитися з тим, що еволюція життя на людині не закінчується. Підкоряючись певним законам еволюційного розвитку, людина має рухатися далі.

Не таємниця, що в історії науки були спроби прискорити процес еволюції людського роду шляхом відсікання слабких, хворих, нежиттєздатних. Такі експерименти проводили, зокрема, у нацистській Німеччині, коли стерилизували недужих людей, щоб ті не народжували хворого потомства й не ослаблювали людську расу. Така жаклива

ідеологія розвивалася в рамках так званого соціал-дарвінізму й горезвісної науки еugenіки, яка пропагувала, що є шляхетніші, вищі раси, як-от: арійська, – і еволюція людства повинна відбуватися в руслі цієї раси. Згадуючи про наслідки реалізації такої негуманної ідеології, людство й досі здригається від жаху: голокост, геноцид, расова дискримінація. Слава Богові, що людина засвоює уроки з минулого й засуджує такі практики, утім, хай там як, уявлення про те, що людина фактично залишається твариною, хоч і вищою, розумною, і далі домінує в сучасній науці.

Не менш відоме й популярне нині сприйняття людини як машини. Такий образ породжений індустріальним суспільством. Людину сприймають як деякий механізм, маленький гвинтик, робочу машину, яка являє собою певну цінність, доки вона працює й дає результат. Однак щойно людина втрачає свою працездатність, скажімо, захворює або старіє, її цінність помітно знижується. Бездушне ставлення до літніх людей, ветеранів, яке ми іноді спостерігаємо в сучасному суспільстві, свідчить про те, що таке сприйняття людини сьогодні справді поширене. Ми цінуємо насамперед тих, від кого можна щось узяти, отримати, хто може щось запропонувати. Проте щойно людина втрачає здоров'я, сили або з якихось інших причин вже не може віддавати, її цінність в очах суспільства нівелюється. На жаль, така реальність.

Ще один варіант сприйняття людини пропонує марксистська філософія. Людина – економічна істота. Її потреби переважно матеріальні, тому вважають: якщо їх цілком задовольнити (забезпечити щоденним хлібом, дахом над головою, одягом), то людина зможе себе реалізувати й почуватиметься щасливою. У цій філософії сенс життя вбачають у побудові такого суспільства, у якому всі потреби людини будуть задоволені.

Однак і такий підхід нас не влаштовує, оскільки ми розуміємо: не можна звести людину й усі її потреби тільки до матеріального. Є в людині прагнення до чогось більшого, вищого. Ми знаємо, як багато у світі нещасних людей, які страждають від безглуздості свого існування, хоч у матеріальному плані їхні оселі – переповнена чаша.

Ми знаємо, як багато у світі нещасних людей, які страждають від безглуздості свого існування, хоч у матеріальному плані їхні оселі — переповнена чаша.

У цьому аспекті доречно згадати ще один напрям сучасної філософії – екзистенціалізм. Він характеризується досить песимістичним поглядом на природу людини. Людина представлена як пішак на шахівниці Всесвіту, що перебуває у владі якихось стихійних, узагалі незрозумілих і непояснюваних сил.

У відомого представника цієї філософської школи, письменника, лауреата Нобелівської премії Альбера Камю є невеликий трактат «Міф про Сізіфа». У ньому автор намагається показати безглуздість людського існування, використовуючи образ міфічного героя Сізіфа, якого боги покарали тим, що він у потойбічному житті засуджений котити на вершину гори величезний камінь. Щоразу, коли Сізіф наближався до мети, камінь зривався, скочувався вниз – і цей нещасний мав починати все спочатку. І так без кінця. Звідси й вислів – сізіфова праця, тобто даремна, незрозуміла й безглузда робота. Таким є й життя людини – безглузде, схоже на глухий кут. Абсолютно незрозуміло, навіщо й заради чого живе людина,

чому вона тут, на Землі, у чому сенс її існування. На всі ці запитання екзистенціальна філософія, яку характеризують як «філософію відчаю», відповідей теж не дає.

Немає потреби перераховувати різні уявлення про природу людини в сучасному суспільстві. Їх безліч, і відповіді, запропоновані представниками всіляких шкіл і вчень, доволі суперечливі й заплутані. Що ж сказано про людину в Біблії, джерелі Божественного знання? Ми читаємо в першій книзі Біблії: *«І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх. І поблагословив їх Бог»* (Бут. 1:27, 28).

Біблія однозначно свідчить: людина не нащадок людиноподібних мавп, не тварина, наділена розумом, вона – Боже творіння. І вона не просто створена Богом, як інші живі істоти, а створена за образом і подобою Бога. Як радикально це відрізняється від перелічених нами образів людини в сучасній антропології! Погляньте, якою гідністю наділена людина з огляду на той факт, що її створив Бог за Своїм образом і подобою. Це означає, що в людини значно вище призначення.

Ось як велично оспівує людину як творіння Боже псалмист Давид: *«Коли бачу Твої небеса – діло пальців Твоїх, місяця й зорі, що Ти встановив, – то що є людина, що Ти пам'ятаєш про неї, і син людський, про якого Ти згадуєш? А однак учинив Ти його мало меншим від Бога, і славою й величчю Ти коронуєш його! Учинив Ти його володарем творива рук Своїх, все під ноги йому вмістив»* (Псал. 8:4-7).

Це своєрідна ода на честь людини! Чому? Та тому що природі людини притаманний цей унікальний, Божественний вимір. Антропологія наголошує на таких трьох основних вимірах людського буття: фізичний (анатомія,

фізіологія), психічний (розум, інтелект, воля, емоції) та соціальний виміри. Безумовно, людина – істота соціальна. Утім, на жаль, наука не враховує ще один важливий аспект людського буття. Його ми знаходимо саме в Біблії. Це духовно-моральний аспект. Без нього людина немислима як цілісна істота.

Біблія однозначно свідчить: людина не нащадок людиноподібних мавп, не тварина, наділена розумом, вона — Боже творіння.

Що це означає? Передусім те, що в людині, створеній за образом і подобою Бога, глибоко закладена потреба в спілкуванні з Творцем. Якщо її позбавити цієї потреби, вона може втратити свою людяність. Образно кажучи, вона перестає бути людиною в повному розумінні цього слова. Людина тільки тоді людина, коли вона відчуває свій зв'язок з Богом, своїм Творцем. І це важливо враховувати, аби збагнути, хто така людина та яке її призначення на Землі.

Бути духовно-моральним за природою означає також, що в кожній людині закладена внутрішня здатність розрізняти добро і зло. Ця здатність не могла сформуватися під час еволюції, оскільки її закони доволі жорстокі. Це боротьба за виживання, у якій перемагає найсильніший. Щоб вижити, ти повинен бути агресивнішим, ніж інші. З еволюційного погляду, людина людині вовк. А згідно з Божим об'явленням, людина людині брат. Ми всі, мешканці планети Земля, брати та сестри одне одному, тому що корені наші сягають спільного прабатька Адама, створеного за образом і подобою Бога.

У світлі Божого об'явлення про людину насильство, жорстокість, будь-яка дискримінація, якою б вона не

була – расовою, національною, мовною, соціальною, – абсолютно не виправдані. Кожна людина безмежно цінна, оскільки вона – Боже дитя. Безцінне й людське життя, оскільки дане людині Богом, тому ніхто не має права зазіхати на нього та позбавляти його.

Людина тільки тоді людина, коли вона відчуває свій зв'язок з Богом, своїм Творцем.

Тезово розглянувши основи біблійного вчення про людину, ми можемо повернутися до нашого початкового запитання: у чому ж сенс життя людини? З огляду на Боже об'явлення, відповісти досить легко. Людина як Господнє творіння отримала від Творця своєрідний мандат, який і визначає сенс людського існування. Його людині надає Сам Бог. І він досить простий, викладений у двох відомих заповідях, на яких і ґрунтується все Боже об'явлення: «Любитимеш Господа Бога свого всім своїм серцем, і всією своєю душею, і всією своєю думкою!» і «Любитимеш свого ближнього, як самого себе!». Дехто вважає, що це нові заповіді, які Ісус Христос дав у Новому Завіті. Однак насправді це не так. І та, й інша являють собою стародавні заповіді, відомі й у Старому Завіті (див. П. Зак. 6:5; Левит 19:18).

Дві заповіді, дані людині, – це два виміри любові. Один з них – вертикальний, наше ставлення до Бога, інший – горизонтальний, наше ставлення до ближнього. В основі цих двох вимірів лежить любов. Тому й сенс життя людини – у любові, адже Сам Бог є любов (див. 1 Івана 4:8). І оскільки людина створена за образом і подобою Бога, вона теж у якомусь сенсі є любов. Кожен з нас покликаний виявляти любов у своєму житті, у ставленні до Бога та ближнього.

У любові справді є сенс, оскільки вона завжди збудовує, спасає й робить людину кращою. У тому, що протистоїть любові, – байдужості, ненависті, насильстві – сенсу немає, оскільки все це руйнує.

Тож усі спроби відповісти на запитання, у чому сенс життя людини, не враховуючи духовно-морального аспекту людського буття, приречені на крах. Тільки осмисливши себе у світлі Божого об'явлення, усвідомивши, що людина – це творіння Бога, створене за Його образом і подобою, ми можемо дати відповідь на це складне запитання людського існування.

Сенс життя людини — у любові,
адже Сам Бог є любов.

Виявляється, усе дуже просто. Ми створені Богом для того, щоб любити. Любити насамперед Господа як свого Творця щирим серцем, а це означає коритися Його волі, вираженій у заповідях, які Він нам дав для нашого ж добра (див. П. Зак. 5:29). А також любити тих, хто поруч із нами, як самого себе. У цьому справді є сенс. Без любові життя просто втрачає зміст, перетворюючись на жалюгідне існування.

Приклади життя, сповненого любові до Бога та ближніх, надихають, оскільки допомагають багатьом людям, які розчарувалися в житті, знову віднайти радість і щастя осмисленого буття.

Якось дуже давно, коли я ще працював у сфері охорони здоров'я, мій друг, у якого я гостював у Латвії, запропонував мені поїхати до Талсі – невеликого містечка, розташованого за 100 км від Риги. Він хотів показати мені лепрозорій – шпиталь для хворих на проказу.

Мені, як лікареві, це було цікаво, до того ж на території лепрозорію в приміщенні старої кірхи* був єдиний у Радянському Союзі музей історії прокази з великою колекцією прижиттєвих муляжів, знятих із хворих.

Нас зустріла літня жінка, одна зі співробітниць лепрозорію, яка розповіла дуже багато цікавого про проказу та історію самого шпиталю. Вражала її простота, відкритість і любов до тих людей, яким вона присвятила все своє життя. Ця жінка поділилася неймовірним досвідом, пережитим за часів Другої світової війни. Під час окупації Латвії, боячись заразитися проказою, німці наказали розстріляти всіх хворих Талсінського лепрозорію. Нещасних уже вивели з будівлі, коли до німців наблизилася лікарка в білому халаті й чистісінькою німецькою заявила: «*Wenn schon, dann erschießt uns alle!*» («Якщо розстрілюватимете, розстрілюйте нас усіх!»). І кати не ризикнули спрямувати на них зброю.

Без любові життя просто втрачає сенс,
перетворюючись на жалюгідне існування.

Цією лікаркою була Ірма Лудзенієце – молода жінка, чоловіка якої репресували й розстріляли 1942 року. Їй вдалося переконати німецьке командування в тому, що хворі не становлять загрози для населення, якщо дотримуватися найпростіших гігієнічних правил. Потім ця безстрашна жінка оббивала пороги кабінетів нової влади й домагалася забезпечення хворих ліками. Яку любов потрібно мати до людей, на котрих був довічний ярлик відкинутих суспільством, аби щодня перебува-

* Лютеранська храмова споруда.

ти з ними, ризикуючи не лише здоров'ям, а й власним життям.

Чудові слова молитви написав відомий лікар-хірург і педагог Микола Пирогов, життя якого – взірєць справжньої любові до людей, активного й діяльного співчуття. Саме його приклад допоміг мені свого часу визначитися з вибором життєвого шляху й стати лікарем.

Господи, Боже мій!

*Удостой мене бути знаряддям миру Твого,
щоб я пробачав там, де ображають,
щоб об'єднував там, де панує сварка,
щоб я зрощував віру там, де тисне сумнів,
щоб я воскрешав радість там, де оселилося горе.*

Господи, Боже мій!

*Удостой, не щоб мене втішали, але щоб я втішав,
не щоб мене розуміли, але щоб я розумів інших,
не щоб мене любили, але щоб я інших любив.*

*Бо хто дає – той отримує,
хто себе забуває – той знаходить,
хто прощає – тому прощається,
хто помирає – той прокидається до ВІЧНОГО ЖИТТЯ!*

Почніть так любити – і ви відчуєте, як життя знову наповниться сенсом, стане радістю і для вас, і для тих, хто поруч.

Розділ 4

Як мені жити, якщо мене ніхто не любить?

Дедалі частіше сьогодні доводиться чути запитання: «Як мені жити, якщо мене ніхто не любить?» Може здатися, що людина вигукує це в стані емоційного збудження. Не може ж бути такого, щоб її ніхто не любив. Утім, на жаль, буває й таке.

Людство дедалі більше занурюється у віртуальну реальність – штучний світ, створений сучасними технологіями. Цей віртуальний світ засмоктує нас глибше й глибше, що ми навіть перестаємо контролювати час, проведений за гаджетами. І спілкуватися нам уже більше подобається в месенджерах, ніж під час зустрічі в живій і безпосередній розмові. У зв'язку із цим різко загострилася проблема самотності. Один із поетів минулого століття Олексій Марков описав її так:

*Страшнее нет одиночества,
Чем одиночество в толпе,
Когда безумно всем хочется,
А плакать хочется тебе.*

Саме від самотніх людей найчастіше й доводиться чути це запитання: «Як мені жити, якщо мене ніхто не любить?» В одному з номерів газети «Моя сім'я» опублікували лист 30-річної дівчини, який мав заголо-

вок «Тепер мене ніхто не любить». Ось що вона пише: «Мені зараз дуже важко, відчуваю себе сиротою, зовсім самотньою. Я нікому не потрібна, не цікава, навіть ні з ким поговорити, а мені вже 30. Пора б свою сім'ю мати, але як? Дуже хочу знайти добрих людей, які б мене удочерили, прихистили. Немає в мене нікого й нічого, я мрію про батьків, нехай і прийомних». І це при тому, що в дівчини живі й мати, й батько. На жаль, такі ситуації – не рідкість.

«Мене ніхто не любить», – із цим відчуттям живе багато людей. Як жити, якщо тебе ніхто не любить? Спробуємо відповісти на це запитання за допомогою Біблії – одкровення Божої волі. Відповіді, які ми знаходимо у Святому Письмі, справді задовольняють, адже їх дає у Своєму Слові Сам Бог.

Перше, про що повинні знати ті, кому здається, що їх ніхто не любить: ні, це не так. Вас любить Бог. Навіть якщо ви нічого про Нього не знаєте й ніколи про це не думали, вас любить Бог! Спробуйте усвідомити цей факт, визнати й прийняти – і вам відразу стане легше. Пам'ятайте: вас любить Бог!

Ось що про це сказано у Святому Письмі: *«Любов не в тому, що ми полюбили Бога, а в тому, що Він полюбив нас і послав Свого Сина як примирення за наші гріхи»* (1 Івана 4:10). І ця любов поширюється не на обраних тільки, як думають деякі, а на всіх. Бог любить кожного, тому що всі ми – Його діти.

Любов Божа до людини є первинною. Бог любить нас не у відповідь на те, що ми зробили зі свого боку, щоб заслужити цю любов. Він любить нас такими, якими ми є, – слабкими та грішними. Дуже влучно цю думку передає апостол Павло у своєму листі до громади християн у Римі: *«Христос за нас помер, коли ми були ще грішниками»*

(Римл. 5:8). Це однозначно свідчить про безумовний характер Божої любові. Господь любить нас, незважаючи ні на що, навіть на те, що ми грішні, заблудлі й відступники. Саме заради нас Він віддав на смерть за наші гріхи Свого єдиного Сина: *«Бо так Бог полюбив світ, що дав Свого Єдинородного Сина, щоб кожний, хто вірить у Нього, не загинув, але мав життя вічне»* (Івана 3:16).

Перше, про що повинні знати ті, кому здається, що їх ніхто не любить: ні, це не так. Вас любить Бог.

Наш людський розум не в змозі збагнути любов, яка йде на таку жертву. Чому? Коли хтось жертвує своїм життям заради близької людини, заради дитини – це зрозуміло. Але Син Божий, Ісус Христос, пожертвував Собою заради грішників, заради тих, хто прибив Його до хреста, хто глузував з Нього, – це взагалі незрозуміло й незбагнено. Чи гідний той, хто висміює Бога, Його святі почуття, Його любов, цієї великої жертви? Божа любов, яка виявила себе на хресті, перевершує наше розуміння.

Якось мені впали в око перекладні вірші одного поета. Зрозуміло, що перекладати поезію іншою мовою – справа невдячна, але суть вірша й закладений у нього зміст відтворені досить точно й промовисто. Судіть самі:

*Якби було нам до снаги
Лист по небу розстелити,
Якби воду в океанах
Всю чорнилом замінити,
Всі ліси стали б ручками,
А всі люди – писарями,*

*Кожен з нас би намагався
Описати ту любов,
Що до грішної планети
Проявив Всевишній Бог.
Виписали б океани,
Закінчилися б ліси,
Та вмістити її в небі
Все одно б ми не змогли.*

Ось так поет намагається передати всю незбагненність, глибину та красу Божої любові. У Святому Письмі є багато прикладів, як Творець проявляє Свою любов до грішної людини, котра повернулася до Нього спиною й сказала: «Ні, вибач, я хочу жити сама, я обрала свій шлях, відтепер я – творець власної долі». Гріх – це розрив взаємин з Богом, гордовита претензія на свою самодостатність і незалежність від Нього.

Бог любить нас не у відповідь на те, що ми зробили зі свого боку, щоб заслужити цю любов. Він любить нас такими, якими ми є, — слабкими та грішними.

Хоч Божий народ, історія якого описана в Старому Завіті, не раз відступав від Господа, віроломно порушуючи Його волю, і впадав в ідолопоклонство, Бог не відмовлявся від Своїх дітей, Він продовжував їх любити. У пророка Єремії є пронизливі слова: «Я вічним коханням тебе покохав, тому милість тобі виявляю!» (Єрем. 31:3).

«Вічним коханням»: ви знаєте, у який період історії ізраїльського народу від імені Бога були сказані ці слова? У період відступництва, коли через свої гріхи ізраїльтяни стали бранцями вавилонян. Саме тоді Господь

запевнив їх у Своїй вічній любові. Воістину Божа любов до людства незмінна.

Пророк Ісая, який жив двома століттями раніше, використав дивовижний образ, щоб розкрити безкорисливий, вічний і незмінний характер Божої любові: *«Чи ж жінка забуде своє немовля, щоб не пожаліти їй сина утроби своєї? Та коли б вони позабували, то Я не забуду про тебе! Отож, на долонях Своїх тебе вирізьбив Я, твої мури позавсіди передо Мною»* (Ісаї 49:15, 16).

Гріх — це розрив взаємин з Богом, гордовита претензія на свою самодостатність і незалежність від Нього.

Пророк говорить від імені Бога. Важко уявити собі таку ситуацію в стародавньому Ізраїлі, щоб мати відмовилася від дитини. Безумовно, мали бути якісь надзвичайні обставини, розпач або цілковита безвихідь, щоб жінка залишила своє дитя, підкинула, відреклася. На жаль, сьогодні це вже стало сумною реальністю. На Заході навіть популярна практика встановлювати так звані бебі-бокси, куди новоспечена мати, яка не хоче дитини, може покласти немовля, і про нього подбають інші. Однак уявити собі таку ситуацію за біблійних часів було просто неможливо.

Запитуючи: *«Чи ж жінка забуде своє немовля?»*, — пророк немовби показує всю жахливість і протиприродність такої ситуації. Чи може трапитися так, щоб мати, яка дала життя своїй дитині, узяла й покинула її, відмовилася від неї? Гіпотетично Ісая все ж таки припускає таку думку й запевняє: навіть якщо таке станеться, Бог не забуде Свого дитяти. *«Отож, на долонях*

Своїх тебе вирізьбив Я», – у цих словах лунає непрямий натяк на майбутні хресні рани Сина Божого, Ісуса Христа. Ім'я кожного з нас вирізьблене на Його святих долонях!

Який дивовижний образ! У Новому Завіті апостол Іван, якого ще називають псалмистом любові, пише: *«Подивіться, яку любов дав нам Отець, щоб ми звалися Божими дітьми!»* (1 Івана 3:1).

Ім'я кожного з нас вирізьблене
на Його святих долонях!

Ніколи не забуду цієї історії. Коли я працював педіатром у лікарні швидкої допомоги, одного разу надійшов виклик з дитячого будинку. Не встиг я переступити поріг цього закладу, як назустріч мені безстрашно кинувся хлопчик років чотирьох-п'яти. Зазвичай діти бояться людей у білих халатах, але цей хлопчина підбіг до мене, обійняв за ногу, підняв свою біляву голівку й запитав: «Дядечку, ти мій тато?» У мене всередині все обірвалося. «Дядечку, ти мій тато?» – повторив він і подивився на мене своїми оченятами, у яких було стільки не по-дитячому глибокого смутку й водночас наївної надії. Я уявив собі тоді, що відчуває дитина, позбавлена батьківської ласки й тепла. Як це – бути сиротою!

У всесвітньому масштабі, як учасники драми гріха, ми теж у певному сенсі сироти. Унаслідок гріхопадіння ми zostалися без Небесного Отця. Тому сьогодні люди страждають від цього сирітського стану. Багатьох не полишає відчуття, що вони нікому не потрібні, що їх ніхто не любить. Як усе змінилося б, якби вони усвідомили, що це не так. На жаль, ці люди навіть не знають про те,

що в них є Небесний Отець, Котрий їх любить, Котрий готовий злити на них всю повноту Своєї любові, якщо тільки вони приймуть цю любов і звернуться до Нього з покаанням.

Повторю: перше, що слід сказати людині, якій здається, що її ніхто не любить: «Це не так! Є Той, Хто любить вас попри все. Це Господь – Небесний Отець, Він справді вас любить такими, якими ви є. Заради вас Він пішов на велику жертву й віддав Свого єдиного Сина на смерть за твої гріхи». Це потрібно усвідомити, прийняти та впустити Бога у своє серце, тоді відразу стане легше й відчуття самотності зникне.

І друга, не менш важлива істина. Якщо ви думаєте, що вас ніхто не любить, якщо вам здається, що ви нікому не потрібні, почніть любити самі. Можливо, вас ніхто не любить, тому що ви нікого не любите? Якщо ви поведетеся егоїстично, ні про кого не думаєте, не дбаєте, вважаєте себе «центром Усесвіту», як ви можете очікувати любові від інших? Почніть любити самі – і ви відчуєте, як зміниться світ навколо вас, як зміняться люди у ваших очах. Ви станете сприймати їх зовсім інакше. Почніть любити самі.

На жаль, уявлення про любов у сучасному суспільстві надто спотворене. Її знецінюють, зводять до рівня короточасного емоційного сплеску, тимчасового стану закоханості. Свого часу поет Степан Щипачов мудро зауважив, говорячи про любов:

*Любовью дорожить умейте,
С годами дорожить вдвойне.
Любовь не вздохи на скамейке
И не прогулки при луне.*

Поет бажає сказати, що любов – це дещо більше, ніж добре знайомий нам стан закоханості. Любов –

це основоположний принцип людського буття. Сенса життя – саме в любові, безперервній любові до Бога та ближнього.

“

Якщо ви думаєте, що вас ніхто не любить,
якщо вам здається, що ви нікому не потрібні,
почніть любити самі.

Божою любов'ю, якій підпорядковане все наше земне існування, дивовижна. Вона не має нічого спільного з тимчасовим емоційним поривом. Ця любов – своєрідний творчий і життєствердний принцип. Характеризуючи цю любов, апостол Павло пише: *«Любов довго терпить, любов милосердна, не заздрить, любов не величається, не гордиться, не поводить ся непристойно, не шукає свого власного, не спалахує гнівом, не задумує лихого, не радіє з несправедливості, а радіє з істини; все переносить, усьому довіряє, завжди надіється, усе перетерпить»* (1 Кор. 13:4-7).

Така любов ніколи не перестає. Людина, яка любить такою любов'ю, ніколи не почуватиметься самотньою й не перейматиметься запитанням, чому її ніхто не любить. Почніть любити, проявляйте свою любов і не бійтеся, не думайте, що хтось вас неправильно зрозуміє чи засудить. Скажіть добре, ласкаве слово людині, котра, як вам здається, вас недолюблює. Візьміть за руку тата чи маму, з якими у вас, можливо, давно зіпсовані стосунки, обійміть їх, скажіть їм тепле слово. Усе зміниться на краще. Вам знову захочеться жити, жити заради тих, кого любите ви й хто любить вас.

Хочу поділитися історією із життя моїх дідуся й бабусі. У 1958 році мій дід був репресований за свою віру

й відбував заслання в північному Казахстані. Засланим дозволяли викликати до себе рідних. Тож щойно дідусь влаштувався, до нього приїхала бабуся з молодшими дітьми. Вони жили в землянці, у далекому казахстанському степу в Костанайській області. Кілька років тому мені довелося проводити євангельську програму в місті Костанай, і я попросив місцевих відвезти мене в село, у якому жили мої дідусь і бабуся під час заслання. Це булодесь за шістдесят кілометрів від міста. Я пам'ятав назву того села, і мені дуже хотілося побувати там. Колись у моєму далекому дитинстві ми з батьками приїздили до них. Пам'ятаю ту землянку з килимками з кольорових клаптиків, хліб із печі, пасіку, на якій працювали бабуся з дідусем, коня, який брикнув мене в бік..

І ось ми на місці. Я нічого не впізнаю. Почав обходити будинки й запитувати, чи не пам'ятає хтось таких людей. Та хто міг їх пам'ятати, адже минуло більш ніж півстоліття? У 1965 році дідуся реабілітували, і вони поїхали звідти... Не залишилося жодних слідів, які б нагадували про цих засланців. Мабуть, люди давно роз'їхалися, змінилося не одне покоління. Я вже майже зневірився знайти хоча б когось, хто пам'ятав моїх рідних, як раптом почув голос: «Чоловіче, не допоможете відкрити газовий балон?»

Біля хвіртки стояв якийсь дідусь і запрошував мене зайти в будинок. Звичайно ж, я відгукнувся. Коли ми впоралися з балоном, уже стоячи на порозі й ніби хапаючись за останню соломинку, я запитав старенького та його дружину, чи не пам'ятають вони моїх дідуся та бабуся. «Так, пам'ятаємо», – в унісон відповіли вони. Господар дістав з-під ліжка скриню, знайшов там старий фотоальбом, погортав його. «Ось на цій фотографії ваші дідусь і бабуся», – мовив він. Я поглянув – це

справді були вони. І тоді старенькі розповіли мені свою історію.

Колись їх, ще зовсім молодих, теж заслали в це село. Вивантажили в степу взимку, загнали в барак. Ні зв'язку, ні електрики, ні доріг – нічого. Голий степ, мороз, нестерпний вітер. Вони зрозуміли, що не виживуть у таких умовах і, найімовірніше, тут і помруть. «Коли ми були в такій безнадії, – сказав дідусь, – до нас у барак прийшла ваша бабуся й передала нам буханець хліба. І коли ми взяли цей буханець, вдихнули аромат свіжоспеченого хліба, то зрозуміли: ні, ми не помremo. Ми виживемо, бо тут є ті, хто готовий поділитися останнім із зовсім чужими для них людьми».

Скажіть добре, ласкаве слово людині, котра,
як вам здається, вас недолюблює.

Не мучте себе запитанням: «Як мені жити, коли мене ніхто не любить?» Запам'ятайте дві важливі істини. По-перше, вас любить Бог, і Його любов незмінна. Навіть незважаючи на те, що ви грішник, Він любить вас і чекає на вас, тому що Він – ваш Небесний Отець. Ми не сироти. Кожен з нас повинен усвідомити й відчутти себе сином (або дочкою) свого Небесного Отця. По-друге, якщо вам здається, що вас ніхто не любить, почніть любити першими. І тоді все зміниться на краще.

Розділ 5

Як мені жити, якщо я втратив близьку людину?

Немає у світі людини, якої б не торкнулося це горе. Смерть не оминула стороною жодної родини. Це та сумна реальність, яку ми повинні, на жаль, визнати й прийняти, хоч усе наше єство бунтує проти неї.

Щодня у світі помирає 160 тисяч людей, понад 60 мільйонів ідуть із життя щороку. Ці цифри можуть здатися нам доволі абстрактними, доки смерть не зачепить наших близьких. Часто здається, що смерть стається десь там, далеко, в інших. Особливо в молоді роки людина навіть думати не хоче про те, що колись і їй цього не уникнути. Смерть – сумна доля всього людського роду. Вона небажана, ніхто не хоче помирати. Ми робимо все, аби продовжити життя, тому що ми створені, щоб жити.

Саме життя – природний стан для нас, смерть – проти-природна. Щоправда, науковці говорять про те, що й смерть слід сприймати як звичайне явище, оскільки життя і смерть – це два принципи буття, які врівноважують один одного, і все живе рано чи пізно має померти. Однак важко якось засвоювати цю діалектику життя і смерті. Хай як би ми не міркували про ці два поняття, ми все одно сприймаємо смерть як трагедію. Вона завдає біль людському серцю, приносить смуток і невимовні страждання. Не кожна людина здатна впоратися із цим болем.

Тому так часто й лунає це запитання: «Як мені жити далі, якщо я втратив рідну й близьку мені людину?»

Реальність і трагізм смерті наштовхують нас на роздуми: а чим насправді є смерть і чому людина помирає? Над цими питаннями людство б'ється донині. Остаточних відповідей на них немає. Неоднозначна позиція й у науки. Що ж про це сказано в Біблії? Що є смерть у світлі Божого об'явлення? Керований Святим Духом апостол Павло у своєму листі до християн у Римі пише: *«Бо як через одну людину гріх увійшов у світ, а з гріхом і смерть, так у всіх людей увійшла смерть, тому що всі згрішили»* (Римл. 5:12).

Щодня у світі помирає 160 тисяч людей, понад 60 мільйонів ідуть із життя щороку. Ці цифри можуть здатися нам доволі абстрактними, доки смерть не зачепить наших близьких.

У цих словах вбачається однозначний зв'язок між смертю і гріхом. Апостол говорить, що смерть стала результатом гріхопадіння. І щоб знайти відповідь на запитання, що є смерть, чому ми помираємо, передусім потрібно зрозуміти, що є гріх.

У Святому Письмі міститься безліч описів гріха. Та передусім гріх – це розрив із Богом. Уперше він стався ще біля витоків людського буття. Історія гріхопадіння описана на перших сторінках Біблії. Мабуть, немає людини, яка б не читала про те, як диявол спокусив наших прабатьків Адама та Єву в Едемському саду. Вони не послухалися Бога й знехтували Його заборонаю: *«І наказав Господь Бог Адамові, кажучи: “Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра й зла –*

не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш!»» (Бут. 2:16, 17).

Боже повеління здається дивним. Воно так контрастує з красою райського саду, який квітне, буяє життям, – і раптом такі слова: «Не їж від нього, бо в день їди твоєї від нього ти напевно помреш!» Альтернатива, запропонована дияволом, на тлі Божих слів звучить значно привабливіше: «*Умерти – не вмрете!*» (Бут. 3:4). Змії переконував Адама з Євою в тому, що якщо вони послухають його і скуштують плід від дерева, забороненого Богом, то нічого з ними не станеться. Навіть більше, у них розкриються очі, вони інакше побачать світ, зрозуміють, що не знали всього. «І найголовніше, – говорив він, – ви самі станете, немов Боги, знаючи добро й зло». Така альтернатива була досить оманлива.

Гріх — це розрив із Богом.

Сатанинський аргумент «умерти – не вмрете» настільки глибоко засів у людській свідомості, що людина навіть не припускала, що життя після смерті може не бути. Нині в усіх відомих культурах так само панує стійке уявлення про життя після смерті. Віра в безсмертя душі – це своєрідний захисний механізм, який людина виграла, щоб уникнути страху перед неминучістю смерті. Стародавні єгиптяни, вавилоняни, греки, римляни – усі вірили в безсмертя душі, як і наші предки-слов'яни.

Відомого науковця й фізіолога Іллю Мечникова теж цікавило питання про віру людини в загробне життя. На цю тему він написав цікаву книгу «Етюди про природу людини», у якій докладно описав, як різні народи уявляють долю людини після смерті. Так-от, слов'яни своїх

небіжчиків закопували в землю, а іноді спалювали; разом із померлим у могилу клали його пожитки, начиння, зброю й навіть бойового коня, якщо помирав воїн. А все тому, що наші предки вірили, що загробне життя схоже на земне й померлим у потойбічному світі знадобиться їхнє майно. Після поховання на могилах влаштовували тризни (поминки), які супроводжувалися піснями, танцями, військовими іграми, жертвоприношеннями та бенкетами.

Звичайно, у нас постає запитання: а що говорить Біблія із цього приводу? Чи справді людина безсмертна? Чи продовжується її свідоме існування відразу після смерті? Позиція Святого Письма щодо цієї теми доволі конкретна. У Біблії кілька тисяч разів уживається слово «душа», єврейською – *нефеш*, грецькою – *псوخе* (звідси, до речі, походить слово «психологія»). Проте жодного разу – і я наголошую на цьому – жодного разу в Біблії не використане словосполучення «безсмертна душа».

Віра в безсмертя душі — це своєрідний захисний механізм, який людина вигала, щоб уникнути страху перед неминучістю смерті.

Що ж таке душа за вченням Біблії? Основне значення слова «нефеш» – уся людина. Читаючи опис створення людини, ми помічаємо таку формулу: порошок земний + дихання життя = жива душа. *«І створив Господь Бог людину з порошку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, – і стала людина живою душею»* (Бут. 2:7). Цікаво, що живою душею названа людина як цілісна істота.

Душа – це не якась нематеріальна субстанція, надана Богом до матеріального тіла під час творіння. Ні.

Про душу сказано як про людину в цілому. Після того як Бог дав людині дихання життя, вона стала душею живою. Це досить цікавий і важливий момент.

Що ж відбувається з людиною після смерті? Як ми вже зазначили, у Біблії поняття безсмертної душі відсутнє. Ось як у Старому Завіті описує посмертну долю людини премудрий Соломон (можливо, ці слова звучать дещо песимістично, але вони написані під Божим натхненням): *«Бо доля для людських синів і доля звірини – однакова доля для них: як оці помирають, так само вмирають і ті, і для всіх один подих, і нема над твариною вищости людям, – марнота-бо все!..»* (Екл. 3:19).

Жодного разу в Біблії не використане словосполучення «безсмертна душа».

Справді, не дуже радісна картина. Псалмист Давид теж допомагає нам зрозуміти, що ж відбувається з людиною після смерті: *«Вернися, о Господи, визволи душу мою, ради ласки Своєї спаси Ти мене! Бо ж у смерті нема пам'ятання про Тебе, у шеолі ж хто буде хвалити Тебе?»* (Псал. 6:5, 6). Текстів з Біблії, які свідчать про те, що після смерті життя не продовжується, досить багато. Свідоме існування людини відразу після смерті неможливе: *«Бо знають живі, що помруть, а померлі нічого не знають, і заплати немає вже їм, – бо забута і пам'ять про них, і їхнє кохання, і їхня ненависть, та заздрощі їхні загинуть вже, і нема вже їм частки навіки ні в чому, що під сонцем тим діється!..»* (Екл. 9:5, 6). Тому далі автор цієї книги й радить людині: *«Все, що в силі чинити рука твоя, тее роби, бо немає в шеолі, куди ти йдеш, ні роботи, ні роздуму, ані знання,*

ані мудрости!» (Екл. 9:10). Шеол – це єврейське слово, яке позначає могилу, місце поховання померлих. Про життя в шеолі, про якесь свідоме існування в ньому не може бути й мови.

Та чи є все-таки в Біблії якась надія на життя для людини, смертної за своєю гріховною природою? Безумовно, є. Ще раз згадаймо роздуми великого страждальця Йова. Він запитує: *«Як помре чоловік, то чи він оживе?»* (Йова 14:14). І в цьому ж розділі знаходимо відповідь: *«Так і та людина покладеться – й не встане, – аж до закінчення неба не збудяться люди та не прокинуться зо сну свого...»* (Йова 14:12).

Душа — це не якась нематеріальна субстанція, додана Богом до матеріального тіла під час творіння. Ні. Про душу сказано як про людину в цілому. Після того як Бог дав людині дихання життя, вона стала душею живою.

Йов говорить про смерть як про явище тимчасове, порівнюючи її зі сном, після якого завжди настає пробудження. Це пробудження мертвих називається воскресінням. І про нього в Біблії згадується досить часто.

Пам'ятаєте новозавітну історію про воскресіння Лазаря? Ісус Христос, дізнавшись про хворобу Лазаря, брата Марти та Марії, які жили у Витанії, не відразу відгукнувся на цю біду. Він затримався на кілька днів. І ось надійшла звістка про смерть Лазаря. Зверніть увагу, як Ісус Христос відреагував на цю сумну новину: *«Наш друг Лазар заснув, – піду розбудити його. А Його учні сказали: Господи, якщо заснув, – то одужає! Ісус сказав про його смерть, а вони подумали, що говорить про*

звичайний сон. Тоді Ісус сказав їм прямо: Лазар помер» (Івана 11:11-14).

Урешті-решт прийшовши до Витанії, Ісус зустрів людей у жалобі. На Сході померлого оплакували зазвичай усім селищем. Існувала навіть традиція професійного оплакування. Своїми криками професійні плакальниці створювали просто нестерпні умови. Уявіть собі: людині прикро, боляче, вона втратила близьку людину, а хтось штучно нагнітає своїм голосінням і без того напружену атмосферу. Зате як радісно було цим людям, засмученим і стражденим, почути слова підбадьорення з вуст Самого Господа Ісуса Христа: «Я є воскресіння і життя; хто вірить у Мене, – хоч і помре, буде жити». Звертаючись до убитої горем Марти, Христос промовляє: *«Твій брат воскресне!»* На що жінка відповідає: *«Знаю, що воскресне у воскресінні, останнього дня»* (Івана 11:23, 24).

Текстів із Біблії, які свідчать про те, що після смерті життя не продовжується, досить багато. Свідоме існування людини відразу після смерті неможливе.

Відповідь сестри Лазаря містить у собі біблійну істину про долю померлих. Вони не продовжують своє існування після смерті, а спочивають до дня воскресіння. Марта й Марія вірили в Другий прихід Спасителя та воскресіння мертвих останнього дня. І саме ця надія допомагала їм пережити горе. Однак Ісус Христос приніс їм радість того дня, коли звернувся до Лазаря: *«Лазарю, вийди сюди!»* І чоловік, який уже чотири дні перебував у могилі, тіло якого вже почало розкладатися, знову отримав дихання життя. Він отримав його від

свого Життєдавця, Бога-Творця, і вийшов з мороку могили на спільну радість довколишнім людям.

Історія воскресіння Лазаря, записана в Євангелії, – це своєрідна попередня ознака загального воскресіння мертвих в останній день історії Землі, день Другого приходу Христа. Тож якщо ви перебуваєте в стані безнадії й глибокої скорботи через утрату близької людини, думаєте, що це кінець і ця розлука назавжди, пам'ятайте: «смерть» не останнє слово в нашому житті. Смерть – це не кінець, це тимчасове явище, а життя – як дар Божий – вічне. І настане день, коли Господь поверне нам життя, утрачене через гріх і смерть. Він поверне нам життя вже в оновленому вигляді: це буде життя надміру, вічне життя. Ось де криється справжня євангельська надія для всіх засмучених.

Йов говорить про смерть як про явище тимчасове, порівнюючи її зі сном, після якого завжди настає пробудження. Це пробудження мертвих називається воскресінням.

Працюючи лікарем дитячої реанімаційної бригади, я часто бачив смерть. Звикнути до цього жакливого видовища неможливо, особливо до смерті дитини. Якось посеред ночі надійшов виклик: немовля перестало дихати. Телефонувала мама, відчайдушно волаючи в слухавку: «Рятуйте, моя дитина не дихає». На жаль, коли ми приїхали, було вже надто пізно. У малюка справді не було ні серцебиття, ні дихання. Ми намагалися проводити реанімаційні заходи: робили штучне дихання, закритий масаж серця... Я ніколи не забуду стиснутих кулаків цієї нещасної матері, які барабанили по моїй спині тієї миті, коли я намагався щось зробити з неживим

тільцем її немовляти. Нещасна жінка стояла позаду, біла мене й кричала: «Лікарю, врятуйте мою дитину! Лікарю, врятуйте мою дитину!!!»

Якщо ви перебуваєте в стані безнадії і глибокої скорботи через утрату близької людини, думаєте, що це кінець і ця розлука назавжди, пам'ятайте: «смерть» не останнє слово в нашому житті.

Ось вона – реальність смерті. Як можна із цим змиритися? Та ніколи наша душа із цим не погодиться. Смерть завжди завдаватиме біль нашому серцю й приносить страждання в наші родини. Однак як радісно усвідомлювати, що останнє слово не за смертю. Зі сторінок Святого Письма лунає тріумфальна відповідь на запитання: «Як мені жити, якщо я втратив близьку людину?» Апостол Павло, упевнений у перемозі Христа над смертю, вигукує: «Смерте, де твоя перемога? Де твоє, смерте, жало?» І відповідь цілком очевидна: смерть не має ніякої перемоги, немає більше в неї ніякого жала. Чому? Тому що Господь Ісус Христос переміг смерть. Тому нехай не бентежиться й не тривожиться наше серце навіть тоді, коли ми втрачаємо дорогих і близьких нам людей. Пам'ятаймо про ту надію, яку дають кожному з нас слова нашого Господа та Спасителя Ісуса Христа: «Я є воскресіння і життя!»

Розділ 6

Як мені жити, якщо моя сім'я зруйнована?

Як далі жити, якщо мене зрадила близька людина? На жаль, сьогодні така проблема не рідкість. Багато людей, які переживають розлучення або сім'ї яких на межі розпаду, ставлять собі запитання: як мені після всього цього жити далі?

Сьогодні інститут сім'ї переживає серйозну кризу. Кількість розлучень стрімко зросла, до того ж половина з них припадає на перший рік спільного життя, ще дві третини – на перші п'ять років. Вдумайтеся в ці цифри. Якщо 1945 року після закінчення Великої Вітчизняної війни в Радянському Союзі фіксували близько 50 тисяч розлучень на рік, то в середині 90-х років лише в Росії їх зареєстрували близько мільйона за рік. Що трапилося? Чому за 50 років кількість розлучень зросла у 20 разів? Що відбувається з інститутом сім'ї? Аборти, пияцтво, наркоманія, відмова від дітей або літніх батьків та інші суспільні негаразди стали справжнісіньким родинним лихом.

Останнім часом загострилася ще одна проблема, яка становить загрозу інституту сім'ї, заснованому Богом. Ідеться про деформацію традиційних меж сім'ї, пропаганду та узаконення одностатевих шлюбів.

Що робити, коли сім'я руйнується? Змиритися з тим, що все в цьому житті, зокрема й любов, минає? І це

потрібно просто визнати й прийняти? Як-то кажуть, ніщо не вічне під сонцем? Якось я натрапив на статтю в газеті, у якій автор цілком серйозно стверджував, що любов, як і все в природі, підкоряється другому закону термодинаміки – закону нагромадження ступеня розпаду. Тобто рано чи пізно вона помре. Із цим потрібно змиритися, пише автор, і прийняти як належне.

Якими б не були причини розпаду сім'ї, розлучення та його наслідки – це трагедія в житті чоловіка, дружини та їхніх дітей. Розрив стосунків не минає безболісно. І, звісно ж, людині важко змиритися із цим. Чи є шляхи розв'язання цієї складної проблеми? Так, безумовно. Щоб їх відшукати, звернімося до Святого Письма. У Біблії ми знайдемо відповіді, які повністю задовольнять нас і подарують надію.

Згідно з біблійним ученням, сім'я – це Божа установа. Це не довільна форма взаємин, які склалися в процесі еволюції. Це соціальний інститут, передбачений Богом, своєрідна святиня. Створивши людину за Своїм образом і подобою, створивши її як чоловіка та жінку, Бог затвердив сім'ю як універсальну школу для побудови гармонійних стосунків між чоловіком і дружиною.

Отже, біблійна сім'я – це союз двох люблячих одне одного чоловіка та жінки. Усвідомлення святості шлюбу може захистити сім'ю від кризи. На жаль, багато людей забули про своє походження. І якщо ми хочемо відновити святість інституту шлюбу, то, безумовно, повинні усвідомити цінність і святість людини як істоти, створеної за образом і подобою Бога.

Людина, згідно з біблійним ученням, – унікальна істота. Вона відрізняється від усього живого тим, що відображає в собі Бога, про Котрого сказано, що Він є любов. Призначення людини, створеної за образом Божим, – любити.

І первинним осередком любові, найдоступнішою можливістю для її прояву та прийняття є сімейні взаємини.

Щоб осмислити стосунки між чоловіком і дружиною в шлюбі, у край важливо знати біблійну оповідь про створення жінки. Створення людини не випадково описане в книзі Буття як двоетапний процес. У першому розділі йдеться про створення людини й наголошено на її соціальній природі. Людина – це не одиниця, а істота в системі стосунків. Людина – це чоловік і жінка. У союзі любові, тобто в шлюбі, вони становлять цілісність людської природи. У другому розділі представлені деякі деталі створення жінки. І вони не менш важливі. Зокрема ми читаємо: *«І сказав Господь Бог: Не добре, щоб бути чоловіку самотнім. Створю йому поміч, подібну до нього»* (Бут. 2:18).

Якими б не були причини розпаду сім'ї, розлучення та його наслідки — це трагедія в житті чоловіка, дружини та їхніх дітей. Розрив стосунків не минає безболісно.

Цікаво, що слова «не добре, щоб бути чоловіку самотнім» сказані після того, як був створений Адам. Чоловік, створений Богом, відчував певну незадоволеність, незавершеність. Він дивився на красу й гармонію довколишнього світу, але йому здавалося, ніби чогось бракує, він відчував себе самотнім. І у відповідь на це Господь говорить: «Не добре, щоб бути чоловіку самотнім». Згідно з біблійним ученням, самотність – неприродний стан для людини.

Тому Господь говорить: «Створю йому поміч, подібну до нього». Єврейське слово *кенеґдо*, перекладене тут словосполученням *«подібну до нього»*, має значення

«доповнює», «додає», «заповнює певну нестачу». Тож Адам, до того як була створена жінка, відчував цю «нестачу». Тільки після того, як перший чоловік на Землі побачив свою другу половинку, він відчув повноту життя.

Призначення людини, створеної за образом Божим, — любити. І первинним осередком любові, найдоступнішою можливістю для її прояву та прийняття, є сімейні взаємини.

Ще одне значення слова *кенеґдо* – «стоїть поруч». Природа людини соціальна. Це означає, що людині потрібна людина – той, хто завжди буде поруч. Сімейний союз – не що інше, як утілення Божого задуму щодо людини. Саме в союзі любові людина й мала відчувати повноту буття, щастя та радість взаємин, які в цьому ж розділі книги Буття описані так: *«Покине тому чоловік свого батька та матір свою, та й пристане до жінки своєї, – і стануть вони одним тілом»* (Бут. 2:24).

Чому ми говоримо, що в цьому біблійному вірші йдеться саме про шлюб, інститут сім'ї? Тому що новозавітні автори тлумачать ці слова саме так – у контексті шлюбу. Сам Христос посилається на цей текст, відповідаючи на запитання, котре безпосередньо стосується сімейних взаємин (див. Матв. 19:5).

Перше, про що нам слід пам'ятати, щоб уберегти наші сім'ї від трагедії, – це про святість інституту сім'ї та шлюбних взаємин. Адже Сам Бог установив таку форму стосунків між чоловіком і жінкою. Він освятив саме такий шлюбний союз, відокремивши його від інших форм взаємин. Альтернативи шлюбу немає. Нічим не можна замінити Богом даний інститут сім'ї.

Сьогодні нам пропонують найрізноманітніші варіанти взаємин між чоловіком і жінкою, зокрема й одностатеві стосунки. Та все це – не що інше, як підробка диявола. Немає альтернативи традиційній сім'ї як союзу двох люблячих одне одного чоловіка та жінки.

Згідно з біблійним ученням, самотність —
неприродний стан для людини.

Існує тісний взаємозв'язок двох соціальних інститутів, створених Самим Богом, – сім'ї та Церкви. У Новому Заповіті про Церкву ми читаємо як про соціальний і духовний інститут, основою якого є наш Спаситель Ісус Христос. Він також представлений тут як Голова Церкви та Спаситель тіла, оскільки Церква порівнюється і з тілом людини. Вельми знаменно те, що коли апостол Павло наводить усі ці образи та порівняння, то, кажучи про Церкву, він посиляється на першу Божу постанову щодо сім'ї та взаємин між чоловіком і дружиною в шлюбі. Він говорить: *«Дякуючи завжди і за все Богові й Отцеві в ім'я Господа нашого Ісуса Христа, підкоряючись одне одному в Христовому страху. Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік є голова дружини, як Христос – Голова Церкви, Він же – Спаситель тіла. Як Церква кориться Христові, так і дружини – чоловікам у всьому. Чоловіки, любіть своїх дружин, як Христос полюбив Церкву й віддав Себе за неї, щоб її освятити, очистивши купіллю води в слові, щоб поставити її Собі славною Церквою, що не має ні плями, ні вади, і нічого такого подібного, але щоб вона була свята й непорочна. Так і чоловіки повинні любити своїх дружин, як власні тіла. Хто любить свою дружину, той і себе любить»* (Ефес. 5:20-28).

Як чітко в цьому уривку обумовлені стосунки в родині! Який рівень взаємин! Як чоловік має ставитися до своєї дружини? Він повинен любити її так, як Христос любить Свою Церкву. Уявляєте, на яку висоту піднесений інститут сім'ї? Читаємо далі: *«Тому чоловік залишить батька й матір та пристане до своєї дружини, і будуть обоє одним тілом. Це велика таємниця; адже я говорю про Христа й Церкву. Тож кожний з вас нехай любить свою дружину, як себе самого, а дружина хай боїться свого чоловіка»* (Ефес. 5:31-33).

Перше, про що нам слід пам'ятати, щоб уберегти наші сім'ї від трагедії, — це про святість інституту сім'ї та шлюбних взаємин.

Ось він — тісний зв'язок між інститутом сім'ї та інститутом Церкви. І за першим, і за другим стоїть Сам Бог. Він — їхній Засновник і Творець. Сприймаючи сім'ю саме так, ми починаємо розуміти, як шанобливо до неї ставилися автори Святого Письма. І це може змінити наш погляд на сімейні стосунки. Він уже не буде поверховим і легко-важним, ми не станемо після першої ж гучної сварки бігти до РАЦСу, щоб подати документи на розлучення.

Основоположний принцип шлюбних взаємин — любов. Це не те швидкоплинне відчуття, яке накрило людину, захопило, відірвало від землі й піднесло далеко за хмари, а потім кудись поділося — і вона знову опинилася на землі, розбита й розчарована. Ні, ми говоримо про любов, явлену в ставленні Бога до людини. Це любов жертовна, готова прощати, не пам'ятати зла, любов, яка ніколи не минає. Згадайте уривок із 13-го розділу Першого послання апостола Павла до корин-

тян, де описана ця Божа любов. Якщо саме така любов покладена в основу наших шлюбних взаємин, тоді ми готові прощати – прощати навіть зраду та зрадництво.

Яка природна реакція людини, котра дізналася про зраду? «Я йому ніколи не пробачу. Якщо він так, то і я з ним так само. Він мене зрадив, і я йому за це помщуся». Однак це не вихід, а глухий кут. Керуючись образою та бажанням помсти, ми не розв'язуємо проблему, а лише ускладнюємо її. Водночас завжди є вихід навіть із найскладніших і найзаплутаніших обставин, якщо тільки людина готова чути голос Божий, який лунає зі сторінок Святого Письма.

Хочу поділитися історією однієї жінки, яка пережила справжню трагедію в житті. Від неї пішов коханий чоловік, батько її чотирьох дітей. Він залишив її з дітьми фактично без даху над головою. Вони жили у квартирі, яка належала його батькам. І коли взаємини в родині зруйнувалися, жінка, звісно ж, не могла претендувати на неї, хоч, звернувшись до суду, звичайно, отримала б певну частину житлоплощі. Утім, вона не хотіла розлучення. Жінка була богобоязливою й розуміла, що розлучення – це не по-Божому, і до останнього боролася за своє щастя, намагаючись зберегти сім'ю, але їй це не вдавалося. На її очах чоловік зраджував їй, приводив додому свою коханку, погрожував, виганяв дружину з квартири разом із маленькими дітьми.

Складнішу ситуацію годі й уявити. Жінка думала, що це вже кінець. У неї навіть закрадалися думки накласти на себе руки. Проте вона розуміла, що станеться з дітьми після її смерті, і тому проганяла цю ідею. Тільки молилася. Й одного разу в молитві вона відчула полегшення. «Хай там як складеться моє подальше життя, у мене є віра й у мене є діти. Цього в мене ніхто не від-

бере. Заради цього я й житиму». І її серце наповнилося миром.

Через якийсь час, коли цій жінці вже стало значно легше, зателефонував її колишній чоловік і запитав у неї: «Скажи мені, я тобі ще потрібен?» Вона не могла повірити цьому. Тоді жінка нічого не відповіла. Проте ці слова засіли в її свідомості, вона почала думати про своє життя, ще раз прокручувала у своїй пам'яті все, що з нею сталося.

Рідній людині обов'язково потрібно давати шанс. У цьому й полягає справжня, найвища, жертвна християнська любов.

Хочу навести невеличкий уривок з її листа, який вона вирішила опублікувати в пресі, щоб допомогти іншим сім'ям, які опинилися в такій ситуації. Це дуже переконливий і наочний приклад того, як можна розв'язувати проблеми, коли людина зіткнулася зі зрадою, коли її сім'я на межі розпаду. Ось що пише ця сильна жінка:

«Я думала про своє життя, підбивала підсумки останніх подій. І ось переді мною чоловік, якому я довірила своє життя, пережила з ним багато труднощів, народила чотирьох дітей, а потім він зрадив і залишив нас напризволяще. Чи потрібен він мені зараз такий після всього цього? Скільки разів я ставила собі це запитання. Так, потрібен. Рідній людині обов'язково потрібно давати шанс. У цьому й полягає справжня, найвища, жертвна християнська любов. Звичайно, прийняти й довіряти знову після зради складно. Це своєрідний хрест. Жити із цим, знову будувати взаємини, миритися, терпіти, прощати – через усе це я пройшла, з Божою допомогою,

звичайно. Та й скільки мені ще доведеться пережити, не знаю. Дивно, я думала, що вже розлюбила свого чоловіка, а виявилось, що люблю його ще сильніше».

І далі ця жінка дає дуже мудру пораду, перевірену на власному досвіді. Фактично це біблійна порада: «Не впадайте в розпач – і ви зможете пережити те, що випало на вашу долю. Моліться й ще раз моліться. Господь обов'язково влаштує ваше життя, усе владнається. Здається, зараз це неможливо, але завтра настане новий день, а отже, буде й інше життя для тих, хто більше не вірить у сімейне щастя. Хочу додати єдине: там, поза межами шлюбу, нічого кращого ви не знайдете. А ось свої взаємини, своє життя на краще змінити можете. Сьогодні наша сім'я знову разом, діти щасливі, та і я, напевно, теж, ось тільки плачу іноді ночами, але це вже сльози радості».

“

Дивно, я думала, що вже розлюбила
свого чоловіка, а виявилось,
що люблю його ще сильніше.

Яке благословення! Нехай Господь благословить і вас, дорогі друзі. Якщо ви опинилися в схожій ситуації й не знаєте, що робити і як жити далі, пам'ятайте про те, що сім'я – це святиня Господня. Спробуйте з Божою допомогою відновити взаємини. Упевнений, вам це вдасться.

Розділ 7

Як мені жити, якщо мене бентежить майбутнє?

Майбутнє лякає багатьох людей передусім своєю невідомістю й непередбачуваністю. Людині не дано зазирнути в нього. Вона не знає, що готує їй завтрашній день, і це незнання наповнює людське серце тривогою.

Ідеться не тільки про почуття особистої тривоги перед завтрашнім днем. Останнім часом ми відчуваємо, що якась глобальна тривога охоплює все людство загалом. Я маю на увазі вкрай песимістичне сприйняття сценаріїв майбутнього розвитку подій. Сьогодні практично в кожному підручнику з філософії є розділ, присвячений філософському осмисленню майбутнього, основних сценаріїв його розвитку, і лівова частка їх має доволі песимістичний характер.

Згідно із цими сценаріями, на людство насувається глобальна катастрофа. Сьогодні навіть кінематограф випускає десятки стрічок у популярному нині жанрі «фільм-катастрофа». В одних кінокартинах Земля стикається з якимось космічним об'єктом, метеоритом, астероїдом – і все на планеті руйнується, життя припиняється, настає вічна зима. В інших – яскраво знятий ядерний «апокаліпсис», створений руками самої людини, або найстрашніша пандемія невідомого захворю-

вання знищує все людство. Чого варті лише назви цих кінострічок: «Армагеддон», «Астероїд», «Кінець світу», «Після апокаліпсису», «Післязавтра», «Зіткнення з безоднею», «День катастрофи» та ін. І, звичайно ж, цілком зрозуміле занепокоєння людей, на яких виливається цей потік інформації про глобальну загрозу. Людині справді стає страшно. І тому сьогодні запитання, яке бентежить багатьох: «Як жити із цими страхами?» – актуальне, як ніколи. Як часто доводиться чути: «Я боюся майбутнього», «Я не спокійна за майбутнє своїх дітей», «Я не бачу перспективи» тощо.

Божий гнів щодо гріха вилився на Ісуса Христа, а ми, грішники, отримали змогу звільнитися від покарання за свої переступи.

Що ж говорить із цього приводу Біблія? Який сценарій майбутнього Землі та людства відкриває нам Боже Слово? Згідно з Божим об'явленням, у людства немає перспектив майбутнього розвитку, рівень і глобалізація проблем тільки зростатимуть. Однак Біблія все ж таки пропонує значно оптимістичніший сценарій майбутніх подій. Земля не буде зруйнована внаслідок зіткнення з якимось космічним об'єктом. Людство не буде знищене через страшну пандемію, не знищить воно саме себе й шляхом ядерної пожежі. Згідно з Божим Словом, Господь утрутиться в долю людства. І це втручання у Святому Письмі має певну назву – Другий прихід Христа на Землю.

Він не буде схожий на Перший прихід. Той Прихід був пов'язаний із реалізацією Божого Плану спасіння людства від зла та смерті. Тоді Син Божий прийняв людську

природу, щоб стати одним з нас, жити на Землі серед нас і явити нам Бога Отця, Його любов. Його розп'яли на хресті як останнього злочинця. У цьому розп'ятті й полягає суть нашого спасіння: Божий гнів щодо гріха вилився на Ісуса Христа, а ми, грішники, отримали змогу звільнитися від покарання за свої переступи. З нас знята провина, нам відкрита надія на життя вічне.

Другий прихід Ісуса Христа, на відміну від Першого приходу, матиме зовсім інший характер. Він відбудеться в сяйві слави та величі. Господь прийде в оточенні святих ангелів і, як сказано в Писанні, «побачить Його кожне око». Усі мешканці Землі стануть очевидцями цієї вселенської події.

Про Другий прихід Ісуса Христа в Біблії сказано досить багато. Уже в Старому Завіті йдеться про патріархів, які жили надіями та сподіваннями дня прийдешнього. Написано, що Єнох, сьомий від Адама, уже проповідував про цей день. Ми читаємо про це в листі апостола Юди: *«Про них пророкував Єнох, сьомий від Адама, кажучи: Ось прийшов Господь з десятками тисяч Своїх святих ангелів»* (Юди 14).

Багатостраждальний Йов, якого ми вже неодноразово згадували, теж жив цією надією, і в його книзі (а це найдавніша книга в Біблії) ми знаходимо чи не найперший опис цього сподівання на прийдешній день звільнення: *«Та я знаю, що мій Викупитель живий, і останнього дня Він підійме із пороку цю шкіру мою, яка розпадається, і з тіла свого я Бога побачу, сам я побачу Його, й мої очі побачать, а не очі чужі... Тануть нирки мої в моїм нутрі!..»* (Йова 19:25-27).

Тема Другого приходу Ісуса Христа та майбутнього воскресіння мертвих простежується й у пророцтвах Ісаї: *«Смерть знищена буде назавжди, і витре сльозу Гос-*

подь Бог із обличчя усякого, і ганьбу народу Свого Він усуне з усієї землі, бо Господь це сказав. І скажуть в той день: Це наш Бог, що на Нього ми мали надію – і Він спас нас! Це Господь, що на Нього ми мали надію, – тішмося ж ми та радіймо спасінням Його!» (Ісаї 25:8, 9).

Свій подальший розвиток тема Другого приходу отримує у світлі спасительної місії Ісуса Христа в Новому Завіті. Своїх учнів, украй збентежених і охоплених тривогою про майбутнє, Ісус Христос запевняє словами надії: *«Хай не тривожиться ваше серце: вірте в Бога і в Мене вірте. В домі Мого Отця багато осель. А якби не так, то Я сказав би вам, оскільки йду приготувати вам місце. І коли піду та приготую вам місце, то Я знову прийду і візьму вас до Себе, щоб де Я, там і ви були» (Івана 14:1-3).*

Такою самою живою надією окриляли серця послідовників Ісуса й слова ангелів під час вознесіння Христа на небо: *«Як вони вдивлялися в небо, коли Він віддалявся, то два мужі в білих одежах постали перед ними і сказали: Галилейські мужі, чого стоїте і вдивляєтеся в небо? Цей Ісус, що вознісся від вас на небо, прийде так само, як оце ви бачили, коли Він відходив на небо!» (Дії 1:10, 11).*

Тема Другого приходу Ісуса Христа та майбутнього воскресіння мертвих стала головною темою проповіді ранніх апостолів. І вона була такою натхненною й життєствердною, що люди відгукувалися на цю проповідь. Вони приймали Ісуса Христа не лише як свого Спасителя, але і як майбутнього Царя, Котрий повернеться на Землю, щоб покласти край царству гріха, зла, смерті й установити Своє вічне Царство – Царство світла, добра, любові та справедливості.

Ось як про цю надію пише апостол Павло: *«Не хочемо, щоб ви, брати, не знали про померлих, аби*

не сумували, як і інші, що не мають надії. Бо коли віримо, що Ісус помер і воскрес, то й померлих в Ісусі Бог приведе з Ним... Адже Сам Господь з наказом, при голосі архангела і при Божій сурмі, зійде з неба, – і першими воскреснуть померлі в Христі. Потім ми, що живемо, які залишимося, разом з ними будемо підхоплені на хмари, на зустріч з Господом у повітрі, – і так завжди будемо з Господом» (1 Сол. 4:13-17).

Це звернення апостола до християн завершується закликом: «Тому потішайте одне одного цими словами» – словами надії, словами про майбутнє воскресіння та зустріч із Господом.

Майбутнього боятися не потрібно,
воно в руках Божих!

Особливо докладно та яскраво описав Другий прихід Христа апостол Іван, автор книги Об'явлення, грецькою відомої як Апокаліпсис: *«Ось Він іде з хмарами! І побачить Його кожне око, і ті, що Його прокололи; і голоситимуть за Ним усі племена землі. Так, амінь! Я є Альфа й Омега, початок і кінець, – каже Господь Бог, – Хто є, і Хто був, і Хто приходить, – Вседержитель!»* (Об'явл. 1:7, 8).

Другий прихід Ісуса Христа – центральна тема в осмисленні історії людського роду. Ця історія закінчується тріумфом Божої любові, справедливості, торжеством світла над темрявою, перемогою добра над силами зла. І головною постаттю в завершенні історичного процесу є Син Божий – Ісус Христос.

Тема Другого приходу – це і є тема надії. Якщо людину непокоїть завтрашній день, якщо її бентежить питан-

ня, як жити далі, вона має почути відповідь зі Святого Письма: майбутнього боятися не потрібно, воно в руках Божих! На нас чекає перемога правди Божої над сатанинською оманю, світла над темрявою, любові над ненавистю та жорстокістю. На нас попереду чекає славне завершення історії людства!

Звичайно, постає запитання: а коли ж відбудеться це славне завершення? Скільки років уже минуло відтоді, як Ісус пообіцяв прийти знову, скільки століть сплигло після того, як апостоли про це проповідували, але досі нічого не сталося! Майже дві тисячі років ми й далі залишаємося на цій грішній Землі, страждаємо, мучимося, хворіємо, помираємо – і нічого не змінюється. У Євангелії від Матвія Христос дає відповідь Своїм учням. Їх теж непокоїло це запитання: коли?

Якось учні Христа, проходячи повз храм, звернули увагу свого Вчителя на храмові будівлі, які вражали своєю архітектурною красою та величчю. Юдеї пишалися своїм місцем поклоніння. Єрусалимський храм був відомий на всьому тодішньому Близькому Сході своїми масштабами, своєю невимовною витонченістю та пишнотою. Звичайно ж, захват учнів Ісуса можна зрозуміти. Проте Його реакція їх здивувала: *«Чи не бачите все це? Запевняю вас: не залишиться тут каменя на камені, який не буде зруйнований»* (Матв. 24:2). Учні були просто приголомшені цією заявою. Присівши на схилі Оливної гори, щоб відпочити, вони запитали Ісуса: *«Скажи нам, коли це буде і яка ознака Твого приходу та кінця віку?»* (Матв. 24:3).

Христос відповів їм дещо незвично. Як правило, на запитання «коли?» ми очікуємо почути вказівку на конкретний час. Однак Спаситель перевів Свою відповідь у площину наших із Ним взаємин. Він неодноразово наголошував: «Не знаєте ні дня, ні години». А якщо

говорити конкретніше, то у Своїй розгорнутій відповіді на запитання учнів «коли?» Ісус чотири рази повторює фактично одне й те саме: «Не дано вам знати час». Трохи пізніше, під час вознесіння Христа, учні знову почують ці ж самі слова: *«Не вам знати час і строки, котрі Отець встановив Своєю владою»* (Дії 1:7). Чому так?

Спаситель добре знає людську психологію. Дізнаючись про те, що подія станеться колись у далекому майбутньому, людина зазвичай дозволяє собі розслабитися. А якщо вона не знає точного часу, це змушує її постійно тримати себе в тонусі. Ми маємо бути щодня готові до зустрічі зі своїм Господом.

Хоч, як ми вже наголосили, Ісус не зазначає дату Свого Другого приходу, проте відкриває певні ознаки, які свідчитимуть про наближення дня Господнього. Що цікаво, Христос говорить про них у контексті іншої події. Якщо уважно дослідити Його відповідь, записану в 24 та 25 розділах Євангелія від Матвія, то ми помітимо, що Він одночасно й паралельно говорить відразу про дві події.

Одна подія – місцевого значення. Вона стосується тільки ізраїльського народу, долі їхнього політичного та релігійного центру. Ідеться про зруйнування Єрусалима та храму. Це те, про що Спаситель попередив Своїх учнів: *«Не залишиться тут каменя на камені»*.

Друга подія, про яку Ісус також говорить, має вже глобальний характер. Вона стосується життя всієї планети й долі всього людства. Ідеться про Другий прихід Христа на Землю.

Перша подія виконалася ще за життя деяких апостолів. У 70 році н. е. римляни взяли Єрусалим в облогу, коли туди на велике юдейське свято саме прибуло багато паломників із різних областей. Після тривалої облоги

місто захопили та зруйнували. Юдеї втратили практично все: свою державність, свою територію, центр поклоніння. Почалася драматична багатовікова історія ізраїльського народу в розсіянні. І лише у XX столітті після Другої світової війни нарешті відновила своє існування держава Ізраїль.

Щодо храму, від нього залишилася тільки одна стіна, так звана Стіна Плачу, біля якої євреї донині оплакують свою долю. Тож якщо перша подія локального значення, про яку говорив Ісус Христос, виконалася з такою буквальною точністю, то обов'язково відбудеться й інша. Ісус Христос неодмінно прийде вдруге на Землю.

Ми маємо бути щодня готові до зустрічі
зі своїм Господом.

Скептики можуть заперечувати, мовляв, перелічуючи ознаки наближення Свого Другого приходу: війни, землетруси, голод, моровиця, хвороби, – Христос не відкриває нічого нового. Це було за всіх часів. Уся історія людства рясніє стихійними лихами, війнами, голодом, епідеміями хвороб. Що тут незвичайного? А незвичайне в тому, що в останній час, напередодні Другого приходу, передречене Ісусом Христом набуде глобальних масштабів. Що мається на увазі?

Так, війни були завжди. Однак саме у XX столітті ми пережили війни, які набули характеру світових. Це вже не локальні воєнні конфлікти, які були в кожную історичну епоху. Це світові війни. Сьогодні перед людством стоїть загроза Третьої світової війни. Причому види озброєнь, які людина використовувала в минулому й нині, уже кардинально інші. Якщо раніше воювали за допомогою списа

та кийка, лука та стріл, то сьогодні йдеться про зброю масового ураження: бактеріологічну, хімічну, ядерну й навіть екологічну, космічну, інформаційну. У наш час доводиться говорити про види озброєнь, здатні стерти з лиця Землі все живе. Тому скептики глибоко помиляються, говорячи, що все залишається так само, як і було завжди.

Те, що відбувається з людством в останні десятиліття, сьогодні бентежить багатьох. Чимало проблем, з якими стикається людина, набули глобального характеру. Серед них – загроза термоядерної війни, екологічна та продовольча кризи, міжнародний тероризм. Ми не можемо не згадати й про духовно-моральну кризу, яка роз’їдає людство так, що воно вже не орієнтується, що добре, а що погано, що можна, а що – ні. Криза інституту сім’ї – це теж тривожна тенденція, яка відразу впадає в око. Тому на запитання скептиків відповідь однозначна: не залишається все так само, як було раніше, – усе змінюється, до того ж на наших очах.

Відповідаючи на запитання Своїх учнів «коли?», у низці Своїх притч Ісус говорить: ми покликані духовно пильнувати й молитися, щоб день той не захопив нас, як злодій. Якщо ми намагаємося жити за волею Божою, якщо ми говоримо «ні» відверто гріховним практикам, то в нас немає підстав боятися майбутнього. Для людини, котра живе в очікуванні близького Другого приходу Христа, воно буде радісним. Якщо ви відчуваєте тривогу за себе, за своїх дітей та внуків, якщо завтрашній день лякає вас своєю невідомістю, пам’ятайте: у Своему Слові Бог відкрив перед нами завісу майбутнього. Тому, знаючи відповідь Христа на запитання «коли?», ми можемо без страху та з надією дивитися в завтрашній день.

Розділ 8

Як мені жити, якщо я переживаю почуття вини?

З почуттям провини сьогодні живе дуже багато людей. Відомий німецький і американський богослов XX століття Пауль Тіллх у своїй книзі «Мужність бути», описуючи потрібну природу людського страху або тривоги, згадує й почуття провини. Виявляється, почуття провини теж може стати причиною постійної тривоги в людському серці.

Жити із цим постійно доволі складно, часом просто нестерпно. Багато жінок, які одного разу зважилися на аборт, потім усе життя не можуть собі цього пробачити. Болісне почуття провини супроводжує їх усі подальші роки. Вони постійно переймаються запитаннями: «А чи пробачив мені Бог?», «Чи не посиплються на мене тепер кари небесні?», «Чи зможу я надалі мати дітей?» Жити з постійним відчуттям того, що ти винен, що тобі немає прощення, справді важко.

Знову ж таки звернемося до Святого Письма, оскільки саме ця Книга пропонує нам відповіді, які виходять із вуст Самого Бога. Ці відповіді можуть принести людині полегшення, звільнити від обтяжливого та руйнівного почуття провини й показати, як із цим жити далі.

У Біблії описана історія чоловіка, який у своєму житті скоїв особливо тяжкий гріх. Згодом він відчув болісні

докори сумління, але з Божою допомогою зміг подолати цей стан і знову здобув радість у своїй душі. Ідеться про ізраїльського царя Давида.

Одного разу Господь послав до Давида пророка Натана, який розповів йому притчу: *«Два чоловіки були в одному місті, – один заможний, а один убогий. У заможного було дуже багато худоби дрібної та худоби великої. А вбогий нічого не мав, окрім однієї малої овечки, яку він набув та утримував при житті. І росла вона з ним та з синами його разом, – із кавалка хліба його їла й з келиха його пила, та на лоні його лежала, і була йому як дочка. І прийшов до багатого чоловіка подорожній, та той жалувач узяти з худоби своєї дрібної чи з худоби своєї великої, щоб спорядити їжу для подорожнього, що до нього прийшов, – і він узяв овечку того вбогого чоловіка, і спорядив її для чоловіка, що до нього прийшов...»* (2 Сам. 12:1-4).

Виявляється, почуття провини теж може стати причиною постійної тривоги в людському серці.

Цієї миті цар перериває мову пророка, висловлюючи своє обурення почутим: *«І сильно запалав Давидів гнів на того чоловіка, і він сказав до Натана: “Як живий Господь, – вартий смерті той чоловік, що чинить таке”»* (2 Сам. 12:5).

Давид, сам того не усвідомлюючи, виносить собі вирок. Він ще не здогадується, до чого його підводить пророк. Цар справедливо обурюється діями цього багатія-скнари, який пошкодував свою худобу й відібрав останню овечку в нещасного бідняка. Проте наступної миті він чує голос пророка: *«Ти той чоловік!»*

І далі пророк розповідає спантеличеному цареві іншу історію, схожу на першу, тільки вже з іменами реальних персонажів, серед яких Давид постає в найнепривабливішій ролі – ролі багатія.

Гріх, який відкрився цареві, був настільки явним, огидним і бридким, що йому не залишалося нічого іншого, як зізнатися: «Згрішив я перед Господом!» А далі почалося найстрашніше – те, про що ніколи не думає людина, ідучи на свідомий гріх. Солодке на перший погляд потім виявляється таким гірким, що саме життя з усіма його радощами й насолодами стає тягарем.

Син Давида, народжений унаслідок перелюбу, захворів одразу після своєї появи на світ. До жодного зі своїх синів цар не був прив'язаний так, як до цього малюка, народженого Вірсавією. Давидові вже ніщо було не миле, світло стало тьмяним у його очах. Він нічого не бачив, окрім беззахисного тільця немовляти, сили якого поволі слабшали. Давид забув про сон, про їжу, про все довкола. Він цілими ночами молився Богові про свою дитину. Часом його огортав такий розпач, що він падав на землю й просто лежав долілиць.

Через сім днів хлопчик помер. Бачачи, у якому стані цар, слуги не знали, що робити, як сказати йому про смерть сина. Усі боялися, що Давид «вчинить щось лихе».

Страшно втрачати дітей. Страшно, коли на твоїх очах помирає той, кому ти дав життя. І лише людина, якій довелося пережити таке горе, може зрозуміти, як важко було Давидові. Переживаючи страшну трагедію, він зазнавав і моральних страждань. Слова пророка «Ти той чоловік!» невідступно лунали в його розпаленому мозку. Усвідомлення того, що саме він винен у стражданнях нещасної Вірсавії та цього безвинного немовляти, не кажучи вже про власні страждання, мучило його

найбільше. Тягар провини за загублені душі величезним каменем тиснув на Давида. Про що тільки не передумав він у ці страшні дні. Усе життя промайнуло в його свідомості – і він жахнувся, яким було це життя. Лише тепер цар побачив себе немовби збоку.

“

Страшно, коли на твоїх очах помирає той,
кому ти дав життя.

Після викривальної промови пророка всі ці події здавалися йому страшним сном. Давид не міг збагнути, як він зважився на такий підступний злочин. Як він скоїв це страшне зло в очах Божих після всього того, що зробив для нього Господь? Як він міг у бідної й нещасної людини відібрати її «останню овечку», коли його власний будинок був переповнений достатком? Що ж сталося в житті Давида?

Точилася війна з аммонітянами. Для участі в цій війні Давид послав на чолі армії Йоава. А сам залишився в Єрусалимі. Якось, прогулюючись увечері дахом царського палацу, він побачив дивовижної краси жінку. Це була Вірсавія, дружина хіттеянина Урії, який у цей час воював на фронті. Воля царя здійснилася за першим словом. Хто міг стати на заваді його бажанню? За мить слуги вже привели Вірсавію до царського палацу.

Одержимий нестримною пристрастю, Давид буквально втратив голову. Він не усвідомлював, що робить. Ця пристрасть затьмарила його розум. Забувши всі Божі благословення, отримані раніше, він з головою занурився в гріховну насолоду. Трохи згодом він дізнався, що Вірсавія завагітніла. Бажаючи врятувати і себе, і її від ганьби та безчестя, Давид зважився на хитрий задум: відкликати з поля бою чоловіка Вірсавії, хіттеянина Урію, щоб той

нібито побував у відпустці, і тоді вагітність Вірсавії матиме пояснення. Однак тут Давид прорахувався. Вірний і хоробрий воїн, розповівши цареві про становище на полі бою, пішов спати не додому, а до царської брами, разом із його слугами. Давидові це було незрозуміло: *«Чи ж не з дороги ти приходиш? Чому ти не пішов до свого дому? І сказав Урія до Давида: “Ковчег і Ізраїль та Юда сидять у шатрах, а пан мій Йоав та раби мого пана таборують на голому полі. А я піду до свого дому, щоб їсти й пити та лежати зі своєю жінкою? Клянуся життям твоїм та життям душі твоєї, що не зроблю я такої речі!”»* (2 Сам. 11:10, 11).

Цар не втрачав надії. Він залишив Урію ще на один день, був щедрим і ввічливим з ним, пригощав його у своєму палаці, фактично споював його. Проте навіть на підпитку Урія пішов спати не додому, а знову до слуг.

І тоді Давид використав свій останній план. Він написав Йоавові листа, у якому просто оголосив вирок Урії (див. 2 Сам. 11:15). Цар попросив свого воєначальника скерувати Урію в саме пекло бою й залишити наодинці, щоб його вбили. Цей лист він вручив, за іронією долі, самому Урії, який ні про що не здогадувався. І цього разу план Давида спрацював. Відважний воїн поліг у битві, про що негайно сповістили царя. Здавалося, вузол розв'язаний, сліди заметені. Вірсавія тепер у його руках.

Однак те, що хитромудрими вивертами Давид намагався приховати від людей, було відоме Богові. Жоден гріх не минає безслідно. Ще ніхто й ніколи не зміг побудувати своє щастя на беззаконні, забравши щастя в іншого. Навряд чи Давид добре почувався після всього скоєного. Зовні, можливо, усе й було гаразд: він залишався могутнім царем, успішним завойовником, тисячі й десятки тисяч людей служили й схилялися перед ним.

Вірсавія стала його дружиною, у них народилася дитина. Утім, тієї колишньої радості від усього цього він уже не відчував. Звісно ж, він намагався себе якось виправдати, відмовлявся чути викривальний голос сумління, проганяв від себе страшні думки й хотів хоча б чимось заповнити кожну вільну хвилину. І, можливо, згодом забув би цю неприємну історію, але прийшов пророк Натан і від імені Божого прямо й відкрито заявив цареві: «Ти той чоловік!»

Жоден гріх не минає безслідно. Ще ніхто й ніколи не зміг побудувати своє щастя на беззаконні, забравши щастя в іншого.

Щойно Давид оголосив вирок багатієві з притчі, у щирому пориві вигукнувши: «*Вартий смерти той чоловік, що чинить таке*», — як раптом почув: «*Ти той чоловік!*» Ні, Давид не почав обманювати, виправдовуватися, відхрещуватися від усього. Він побачив себе іншим, він подивився на себе Божими очима — і злякався. Невже це він, Давид, який з дитячою довірливістю колись ішов на будь-який ризик і перемагав? Невже це він, помазаний колись на царський престол з волі Божої? Невже це він — убивця?! Невже це він занечистив свої руки кров'ю невинного Урії?! Так, це був він...

Урія, сміливий і мужній воїн, котрий під час відпустки не пішов додому, оскільки вважав це зрадою щодо своїх побратимів на полі бою, довірливо прийняв від царя листа, у якому був докладно описаний план його вбивства. Тепер ця постать невідступно стояла у свідомості Давида, постать вірного слуги, готового хоч зараз покласти своє життя за царя.

А скільки людей залучив Давид до свого огидного й безсоромного плану! Він змусив іти на злочин Йоава, який послав цілий загін найвідважніших воїнів, зокрема й хіттеянина Урію, на вірну смерть, хоч у цьому не було жодної потреби. Розуміючи, що за таке ведення воєнних дій повинен бути покараний, Йоав залучає до цієї схеми й посланця, який має сповістити Давидові про стан справ на полі бою. Йоав навчає його своїх хитрощів: коли ти розповіси про хід бою цареві й побачиш, що він розгнівався, скажи йому: «А також помер твій раб хіттеянин Урія». Так усе й сталося. Дізнавшись про смерть Урії, Давид цинічно наставляє Йоава через посланця: *«Нехай не буде злою в очах твоїх ця річ, бо меч пожирає то цього, то того»* (2 Сам. 11:25). Ось він, цей нелюдський принцип: мета виправдовує засоби, навіть ціною людських життів!

Давид бачив, як побивається передчасно овдовіла Вірсавія, бачив цю безнадійну скорботу й відчай у стражданнях цієї нещасної жінки, адже вона кохала свого чоловіка. Невже це він, Давид, заподіяв стільки горя цій родині? Невже це він, Давид, своїм нещадним царським каблуком розтоптав це маленьке сімейне щастя, знехтувавши чужими почуттями, чужими життями? Захотів – і взяв, а решта його не бентежила.

Як жорстоко помилився тоді Давид! Тепер гріх його постав перед ним у всій своїй огидності та неприкритій наготі. Тільки тепер Давид усвідомив усю жахливість і нелюдяність своїх учинків. Усвідомлення вини перед Богом і тими, кому довелося так через нього страждати, змусило його впасти ниць. Де та колишня велич і гідність царя, де те солодке відчуття загальної уваги й поваги? Нічого не треба! Тепер він – останній грішник.

Давид усвідомлює, наскільки несправедливий він в очах Божих, плаче й кається. Саме в цей період життя в цих

покаянних муках і народжується його знаменитий 51-й псалом, у якому є такі рядки: *«Помилуй мене, Боже, за-
для милості Своєї і з великого Свого милосердя зітри
мої беззаконня. Цілковито обмий мене від моєї провини
і очисти мене від мого гріха. Бо я усвідомлюю свої без-
законня, і мій гріх постійно переді мною»* (Псал. 51:3-5).

Скоєний Давидом злочин постав перед ним у всій його брудній і страшний дійсності. Цар усвідомлює свою гріховність, порочність, беззаконня. Він розуміє, що нічим свою провину перед Богом він тепер не викупить, що жодні жертви та цілопалення вже не допоможуть: *«Бо Ти жертви не прагнеш, а дам цілопалення, – то не любе воно Тобі буде. Жертва Богові – зламаний дух; серцем зламаним та упокореним Ти не погордуєш, Боже!»* (Псал. 51:18, 19).

Тільки Бог спроможний спасти, тільки Він може змінити порочне серце й дати нове. Тільки Творець може повернути колишню радість і спокій душі.

Давид просить у Бога єдине: щоб Господь з милості Своєї простив йому та змив з нього провину й ганьбу. *«Очисти ісопом мене, – і буду я чистий, обмий Ти мене – і я стану біліший від снігу. Дай почути мені втіху й радість, – і радітимуть кісті, що Ти покрушив. Обличчя Своє заховай від гріхів моїх, і всі беззаконня мої поза-
гладжую. Серце чисте створи мені, Боже, і тривалого духа в моєму нутрі віднови»* (Псал. 51:9-12).

Тільки Бог спроможний спасти, тільки Він може змінити порочне серце й дати нове. Тільки Творець може повернути колишню радість і спокій душі: *«Не відкинь мене від Свого лиця, й не бери Свого Духа Святого від*

мене. *Верни мені радість спасіння Твого, і з лагідним духом підтримай мене*» (Псал. 51:13, 14).

І все це Давид знайшов у Господі. Розкайавшись у своєму страшному гріху, знайшовши в Ньому душевний мир, Давид знову відчув жагу до життя, до нього повернулося бажання жити, служити Богові та своєму народові, служити по совісті й правді. Про радість, яка тепер переповнювала його серце, він говорить у наведеному псалмі: *«А я – як зелена оливка у Божому домі, надіюсь на Божую милість на вічні віки! Буду славити вічно Тебе, що вчинив Ти оце, і про ймення Твоє буду звіщати побожним Твоїм, що добре воно!»* (Псал. 52:10, 11).

Слова пророка Натана *«Ти той чоловік!»* цілком могли би бути адресовані кожному з нас.

Погодимось ми з ними чи ні — від цього залежатиме ступінь нашої духовності й посвячення, щирості й підпорядкованості Богові.

У кожного з нас свій шлях, відмінний від життєвого шляху стародавнього царя. Однак усі ми повинні засвоїти одну істину: в очах Божих ніхто з нас не кращий за Давида. Ми всі – грішники перед Ним. Пророк Ісаї пише: *«Усі ми блудили, немов ті овечки, розпорошились кожен на власну дорогу, – і на Нього Господь поклав гріх усіх нас!»* (Ісаї 53:6). І слова пророка Натана *«Ти той чоловік!»* цілком могли би бути адресовані кожному з нас. Погодимось ми з ними чи ні – від цього залежатиме ступінь нашої духовності й посвячення, щирості й підпорядкованості Богові.

Ісус Христос якось розповів Своїм слухачам історію про двох людей, які молилися в храмі. Один був фарисей,

а інший – митник. Фарисеї були своєрідною релігійною елітою тодішнього суспільства. А митники збирали податки до римської скарбниці. Їх ніхто не любив, оскільки більшість із них були нечесними. У своїй молитві фарисей дякує Богові за те, що він не такий, як інші люди. Тобто крадій. Він навіть конкретно вказує на того нещасного митника: *«Боже, дякую Тобі, що я не такий, як інші люди, – грабіжники, несправедливі, перелюбники або як оцеї митник»* (Луки 18:11). А митник молився, не сміючи навіть очей до неба звести: *«Боже, будь милосердний до мене, грішного!»* І ви знаєте, який висновок Ісус робить із цієї історії? Кажучи про митника, Він зауважує: *«Цей повернувся до свого дому оправданий»*. Чому? Тому що він визнав свою провину перед Богом, усвідомив свою гріховність і розкався. А фарисей не відчував своєї гріховності, тому його гріхи з ним і залишилися.

Покаяння — це єдина умова, за якої Бог приймає нас, грішників. Навряд чи зможемо ми десь в іншому місці знайти спокій і мир своїй душі.

Для Бога не має значення становище людини в суспільстві, освіта, місце роботи. І цар Давид, і митник, як обидва грішники перед Богом, були абсолютно рівні, і шлях до спасіння для них був однаковий – покаяння. І той, і інший пішли саме цим шляхом. «Згрішив я перед Господом!» – визнав цар Давид після викривальної промови пророка. «Боже, будь милосердний до мене, грішного!» – молився митник. «Бо я перший грішник», – не соромився називати себе так апостол Павло.

На запитання своїх численних слухачів у день П'ятидесятниці: *«Що нам робити, щоб спастися?»* – Петро

відповів: *«Покайтесь, і нехай охреститься кожний з вас в Ім'я Ісуса Христа на прощення ваших гріхів»* (Дії 2:38).

Дорогі читачі, Ісус закликає і вас звернутися до Нього зі щирим покаяттям. Він запрошує вас такими, якими ви є, з вашими гріхами, прийти до Нього за прощенням. Покаяття – це єдина умова, за якої Бог приймає нас, грішників. Навряд чи зможемо ми десь в іншому місці знайти спокій і мир своїй душі. Навряд чи зможемо винном угамувати душевні тривоги та страждання. Навряд чи знайдемо сенс життя у філософських мудруваннях великих мужів світу цього.

Саме з покаяття починається наше звільнення від почуття провини.

Христос каже: *«Прийдіть до Мене, всі втомлені та обтяжені, – і Я заспокою вас!»* (Матв. 11:28). Саме з покаяття починається наше звільнення від почуття провини. І ми можемо бути впевнені в тому, що Господь зніме з нас провину, якщо ми сповідаємо перед Ним свій гріх. Апостол Іван написав: *«Якщо ж визнаємо свої гріхи, то Він, вірний і праведний, щоб простити нам гріхи й очистити нас від усякої неправедності»* (1 Івана 1:9).

Нехай Господь допоможе всім, кого гнітить почуття вини, знайти вихід із цього становища через покаяття, що очищує душу, і здобути благодатний мир, який може дати тільки Христос.

Розділ 9

Як мені жити, якщо в мене невиліковне захворювання?

На жаль, сьогодні існує ціла низка захворювань, перед якими навіть найновітніша медицина виявляється безсилою. Іноді медики змушені розводити руками, визнаючи, що зробили все, що змогли, і більше зробити вже не в змозі.

І знову ми звернемося до Біблії, зокрема до історії юдейського царя Єзекії. Одного разу він тяжко захворів, через що впав у глибоку депресію. Про те, що було далі, ми читаємо: *«Тими днями смертельно захворів був Єзекія. І прийшов до нього Ісая, Амосів син, пророк, і сказав до нього: “Так сказав Господь: Заряди своїм домом, бо ти вмирати, а не видужаєш”. А той відвернув обличчя своє до стіни, і помолився до Господа, говорячи: “О, Господи, згадай же, що я ходив перед лицем Твоїм правдою та цілим серцем, і робив я добре в очах Твоїх”. І заплакав Єзекія ревним плачем... І сталося, Ісая не вийшов ще з середини міста, а до нього було Господнє слово, говорячи: “Вернися, і скажеш до Єзекії, володаря Мого народу: Так сказав Господь, Бог батька твого Давида: Почув Я молитву твою, побачив Я сльозу твою! Ось Я вилікую тебе, –*

третього дня зійдеш ти до Господнього дому!»» (2 Цар. 20:1-5).

Історія хвороби юдейського царя завершується успішно. Прогноз, як кажуть медики, сприятливий. Цар житиме ще п'ятнадцять років, незважаючи на недугу, яка, здавалося б, приречла його на смерть. Звісно ж, ми розглядаємо цю історію як пряме втручання Бога в долю царя. Це, безумовно, чудо й пряме свідчення того, що дива трапляються. Однак не всі вірять у чудеса, а тому запитання: «Як мені жити з невиліковною хворобою, якщо я не вірю в дива?» – залишається без відповіді. Утім, буває й так, що людина вірить у Бога, сподівається на чудо, але воно чомусь не відбувається. Вона молиться, просить про зцілення, але хвороба тільки прогресує. Як далі жити із цим?

Нижченаведені листи допомагають нам уявити, що переживає людина, якій оголосили страшний діагноз.

«Мені 33 роки. Десять років тому я дізналася про свою хворобу. Вона невиліковна. Щопівроку я проходжу огляд, і все начебто було стабільно, але останні аналізи показали погіршення. Недуга почала прогресувати. Я вирішила опанувати себе, не падати духом і подолати хворобу, але нічого не вдається. Мені ніяк не щастить із лікарями, усі говорять по-різному. То лікуватися, то не лікуватися. Я так утомилася... Чоловік мене не розуміє, подруга – теж. Більше про мою хворобу ніхто не знає. Хочеться сказати мамі, сестрі, але я не можу. Сьогодні вдруге заплакала через це. Першого разу я плакала, коли дізналася про страшний діагноз. Я не знаю, що мені робити і як мені жити далі. Якби не діти, навіть не роздумуючи, наклала б на себе руки. Жити більше немає для чого».

Другий лист – від жінки, яка, очевидно, сповідує іслам: «Навіть не знаю, із чого почати. Річ у тім, що я не-

виліковно хвора. Моя недуга заважає мені жити. Свою сім'ю я створити не можу. Просто сиджу вдома й чекаю, доки ноги зовсім не відмовлять, а хотілося б мати міцну християнську родину. Та я навіть познайомитися ні з ким не можу. Навряд чи хтось захоче таку, як я. Просила Всевишнього допомоги, але марно. Що я тільки не робила... Єдиний вихід, який я бачу, – це самогубство. Я не хочу цього, але думки відвідують тільки такі. Я знаю, що це найбільший гріх, але не можу так жити далі. Допоможіть мені».

Буває й так, що людина вірить у Бога, сподівається на чудо, але воно чомусь не відбувається. Вона молиться, просить про зцілення, але хвороба тільки прогресує. Як далі жити із цим?

Напевно, схожі відчуття переживає багато людей із тяжким діагнозом, який перекреслює все їхнє майбутнє. Вони розуміють, що приречені. І їм здається, що на цьому житті закінчилося. Жити більше немає сенсу. Що робити в такій ситуації? Святе Письмо дає відповідь і на це запитання.

Однак насамперед зазначу одну особливість медичних діагнозів: вони можуть бути точними і неточними. Адже навіть лікарі іноді помиляються. Поділюся власним досвідом.

Багато років тому, коли я ще працював лікарем, моїй дружині встановили страшний діагноз – злоякісна пухлина привушної залози. Біопсія це підтвердила. Першим про хворобу дізнався я. Мій колега привіз результати аналізів до нас додому, зателефонував мені й сказав, щоб я спустився вниз (ми жили на дев'ятому поверсі багатоповерхівки). Він не наважився піднятися до нас

у квартиру, і цієї миті я все зрозумів. Отримавши висновок фахівців і прочитавши його сам, я почувався безпорадним. Мені стало так страшно, що я просто не знав, що робити. Я уявив собі, як піднімуся зараз у квартиру, зустрінуся очима зі своєю дружиною, і вона, звісно, у мене запитає, які результати аналізів. Що я їй скажу?

У радянській медицині існував принцип нерозголошення онкологічного захворювання. Від пацієнта приходували страшний діагноз. Щоправда, доводили до відома родичів. Однак і родичі мали мовчати. Вважали: якщо хворий дізнається про страшний діагноз, то остаточно втратить віру в одужання й перестане боротися за життя. А віра, як відомо, важливий чинник на шляху одужання.

Я не почав обманювати й приховувати, просто сказав дружині: «Валечко, лікарі теж можуть помилятися. Це ще не остаточний діагноз. Я знаю випадки, коли діагноз не підтверджувався. Довірмося Богові повністю. Господь покаже». Звичайно, вона не могла стримати сліз, їй було дуже страшно, важко, болісно. Однак потім виявилось, що перший діагноз усе-таки був помилковим, хоч його підтримали практично всі лікарі консилиуму. Лише одна лікар-онколог, уважно розглядаючи мікропрепарат тканини, узятої під час біопсії, припустила, що це може бути рідкісний варіант доброякісної пухлини. І, як з'ясувалося, саме це припущення виявилось правдивим. Згодом цей діагноз підтвердили й призначили операцію, під час якої видалили залозу разом із пухлиною. Минуло вже понад 20 років, як дружину зняли з обліку в онкологічному диспансері. І дотепер у неї зі здоров'я усе гаразд.

Друге, на що слід звертати увагу, стикаючись із невиліковним захворюванням: навіть якщо діагноз точний, рішення, як жити далі, ухвалюємо ми. Тому потрібно взяти

ситуацію під контроль і не дозволяти хворобі домінувати над нами. Життя триває, і ми можемо жити далі навіть із таким діагнозом. Жити з надією на те, що може статися диво. Те, що трапилося в житті юдейського царя, – це не якась вигадка, це реальність. Після Божественного втручання доля Єзекії радикально змінилася. Бог може втручатися в наше життя й сьогодні. Він готовий проявити милість і любов до нас, Своїх дітей, якщо ми зі щирим серцем звертаємося до Нього в наших молитвах.

Віра — важливий чинник на шляху одужання.

Я не раз був свідком Божих чудес, пов'язаних зі здоров'ям людей. Ось одне з них. Дружина пастора, який мене хрестив у місті Горькому 1975 року, ще молода жінка, теж одного разу почула страшну новину – рак молочної залози. І почалося: операція з ампутації грудної залози, метастази, друга операція, третя, метастази в головний мозок, хіміотерапія, опромінення... Жінка втратила волосся, схудла, виснажилася. І врешті лікарі визнали: «Ми в цій ситуації безсилі. Ми перепробували всі доступні на сьогодні методи лікування. Як бачите, нічого не допомагає».

Ви не повірите, але ця жінка жива й досі. Її давно зняли з онкологічного обліку. У неї відросло нове волосся, відновилися сили. При зустрічі з нею нікому навіть на думку не спадає, що ця жінка понад 40 років тому боролася з невиліковним захворюванням. Важко в це повірити. І як пояснити те, що трапилося? Як медик, я не можу сказати, що це сталося природним шляхом. Це справді результат прямого Божого втручання в долю жінки, яка молилася сама й просила своїх братів і сес-

тер по вірі молитися за неї та її здоров'я. І диво сталося. Тому ніколи не слід утрачати надії на одужання. Навіть у таких, здавалося б, безвихідних ситуаціях.

І ще один важливий момент, який може допомогти знайти в собі сили жити далі попри все: якщо людина стикається з невиліковним захворюванням, їй слід подумати про тих, хто це вже пережив, але знайшов у собі сили продовжувати жити й боротися. Знаєте, скільки таких людей, які не впали у відчай чи депресію, не опустили рук, не спилися! Вони й досі живуть, до того ж повноцінним життям!

Навіть якщо діагноз точний, рішення, як жити далі, ухвалюємо ми. Тому потрібно взяти ситуацію під контроль і не дозволяти хворобі домінувати над нами.

Раніше я згадував історію маловідомого поета Івана Козлова, який у самому розквіті сил опинився прикутим до лікарняного ліжка через невиліковну хворобу. Його паралізувало, він не міг рухатися й, крім того, ще й осліп. Що може бути гірше, ніж у молоді роки втратити здатність самотійно пересуватися й бачити світ? Утім, Іван Козлов з Божою допомогою знайшов у собі сили й далі жити повноцінним життям. Він почав писати вірші, які за своєю глибиною та внутрішньою духовною енергією незрівнянні ні з чим. Вони дарують натхнення й наділяють життєдайною силою кожного, хто їх читає. Чому? Тому що народжені в серці, яке знає, що таке страждання, біль і розпач.

Або візьмімо до прикладу долю нашого сучасника Ніка Вуйчича – відомого мотиваційного спікера, проповідника,

автора багатьох книг. Подивишся на нього – серце стискається: «Боже, як можна жити ось так, без рук, без ніг?» Проте в цього чоловіка немає жодних комплексів із приводу того, що він не такий, як усі здорові люди. Не маючи рук і ніг, він живе значно повноціннішим життям, ніж більшість із нас сьогодні. Скількох людей урятував цей чоловік від неправильного кроку! Людей, які втомилися боротися зі своєю хворобою, зневірилися, втратили надію, хотіли накласти на себе руки... Скільком розчарованим він повернув надію, змусивши їх повірити в краще, хоч сам колись думав про самогубство. Історії цих людей особливо надихають, якщо ви не знаєте, як жити далі зі своєю хворобою...

Якщо людина стикається з невиліковним захворюванням, їй слід подумати про тих, хто це вже пережив, але знайшов у собі сили продовжувати жити й боротися.

Ми не повинні забувати про те, що є Бог, Котрий краще знає, що сприяє нам на добро. Звичайно ж, важко змиритися з думкою, що хвороба може слугувати людині на користь, але хто знає? Ось і Іван Козлов свого часу визнав: те, що з ним сталося, – це Божий перст, пряме Боже втручання в його долю. У такий спосіб Господь спас його для вічного життя. Можливо, якби це нещастя його не спіткало, він так і прожив би життя у світських задоволеннях, утративши вічність. В апостола Павла є такі слова: *«Знаємо, що тим, які люблять Бога, які покликані за Його передбаченням, все сприяє до добра»* (Римл. 8:28). Можливо, і у хворобі теж приховане наше добро?

Звичайно ж, людині, яка перебуває в стані занепаду, депресії, розпачу, безвиході, можуть допомогти поради з Божого Слова. Саме в Біблії ми черпаємо для себе ті необхідні душевні та фізичні сили, які в нас уже вичерпані. Насамперед Святе Письмо зміцнює дух, запалює серце надією, а це вже запорука перемоги над недугою. Мудрий Соломон має рацію, говорячи: *«Серце радісне добре лікує, а пригноблений дух сушить кості»* (Прип. 17:22). Читаючи Біблію, кожна стражденна людина отримує силу згори, яка допомагає їй боротися за життя й розраховувати на успіх. Та навіть якщо хвороба й не відступає (буває, на жаль, і таке) і диво не стається, усе одно це не привід опустити руки, припинити боротися та сподіватися.

Саме в Біблії ми черпаємо для себе ті необхідні душевні та фізичні сили, які в нас уже вичерпані. Насамперед Святе Письмо зміцнює дух, запалює серце надією, а це вже запорука перемоги над недугою.

У нашому житті іноді відбуваються зустрічі, які залишаються в пам'яті назавжди. Ось і в мене багато років тому була така зустріч. Після закінчення медичного інституту я вже працював лікарем і звершував пресвітерське служіння в місцевій громаді. Якось пастор попросив мене відвідати одну літню жінку, яка вже давно не приходила на богослужіння до церкви через хворобу. Мені сказали, що в неї саркома ока. Вона жила сама, родичі чомусь відвідували її вкрай рідко. Коли я йшов до цієї жінки, мені було страшно. Я не знав, що говорити, як потішити її в цій біді. Ще молодий і здоровий, я за своє життя не зазнав навіть сотої частки страждань, які

випали на долю цієї жінки. Вона цілком розуміла, що приречена. Лікарі виписали її додому помирати. Від ока вже нічого не залишилося, до того ж хвороба вразила й частину кісток черепа.

“

Читаючи Біблію, кожна стражденна людина отримує силу згори, яка допомагає їй боротися за життя й розраховувати на успіх.

Переступивши поріг будинку, я відразу відчув запах тіла, яке розкладається. Як лікар, я добре знав цей запах. Жінка вийшла мені назустріч, і я побачив, що половина її обличчя обв'язана червоною хусткою. Проте коли ми зустрілися з нею поглядом, її єдине здорове око випромінювало таку радість, що всі мої страхи відразу ж розсіялися. Мені не потрібно було добирати слова, щоб якось її розрадити й підтримати. Говорила переважно вона. Однак не про свою хворобу, не про лікарів, які не змогли їй допомогти, не про родичів, які чомусь її забули. Жодних нарікань, жодного слова невдоволення. Ця жінка говорила про свого Бога, Котрого вона любить, і про те, як її любить Бог. Я подумав: «Господи, як можна в цій ситуації, коли ти приречений, коли в тебе немає жодних шансів на одужання, як можна говорити про те, що Бог тебе любить?» Однак ця жінка справді говорила про те, що відчувала. І в її погляді, у цьому єдиному здоровому оці, було стільки надії та якоїсь неземної радості, що це не я, а вона мене, молодого й здорового, надихнула, підтримала й зміцнила у вірі. Я йшов від неї з відчуттям того, що за моєю спиною вирости крила віри.

Під час нашої розмови я раптом відчув, що ця жінка живе вже іншим, майбутнім життям, яке Господь при-

готував усім, хто полюбив Його. Вона жила тим славним майбутнім, яке настане на цій грішній Землі, коли Господь прийде знову й покладе край злу, гріху, людському болю, стражданням, хворобі та смерті. Вона вже жила передчуттям світлої обітниці, записаної в останній книзі Святого Письма, Апокаліпсисі: *«Він обітре кожную сльозу з їхніх очей, і більше не буде смерті, ні страждань, ні голосіння, ні болю, – вже більше не буде, бо перше минулося»* (Об'явл. 21:4).

Під час нашої розмови я раптом відчув, що ця жінка живе вже іншим, майбутнім життям, яке Господь приготував усім, хто полюбив Його.

Дорогі друзі, якщо ви не знаєте, як далі жити з невиліковним захворюванням, пам'ятайте про цю обітницю. І живіть надією на краще, використовуючи кожен день для Божої слави.

Розділ 10

Як мені жити, якщо довкола стільки несправедливості?

Сьогодні з несправедливістю доводиться стикатися чи не на кожному кроці. І запитання: «Як мені жити, якщо зі мною вчинили несправедливо?» – ми чуємо доволі часто.

Якось я прочитав одну статтю, у якій були описані два судових процеси у двох різних містах. В одному місті судили жінку-водія, котра наїхала на двох сестер, які йшли тротуаром, але навіть не вийшла з машини, щоб хоча б чимось допомогти постраждалим. Пізніше виявилось, що одна з дівчат померла, а інша – отримала інвалідність. В іншому ж місті судили молоду жінку за якийсь економічний злочин. У першому випадку вирок суду виявився доволі поблажливим, до того ж виконання покарання відтермінували на 14 років, оскільки в засудженої була маленька дитина. А в другому випадку жінка, яка скоїла економічний злочин, отримала кілька років ув'язнення в колонії суворого режиму. Окрім того, що в неї теж була маленька дитина, вона була ще й вагітна. Звісно, постало запитання: чому так різняться рішення суду, хоч злочини взагалі неспівмірні за своїми наслідками?

Відповідь виявилася досить простою. У першому випадку молода жінка була донькою високопосадовця. Таких ситуацій, на жаль, удосталь, і не завжди суд об'єктивний у розгляді тих чи інших справ, це породжує в багатьох людей почуття розчарування й цілком справедливого обурення. Чимало з нас, зіткнувшись із такими випадками, просто втрачають довіру до суду. І дані соціологічних опитувань це підтверджують.

Свого часу Михайло Лермонтов написав вірш, присвячений загибелі великого російського поета Олександра Пушкіна. У цьому вірші автор звинуватив своїх сучасників, які ще за життя зневажали поета, придушували його талант, ініціювали проти нього цькування, плазували перед можновладцями та сильними світу цього. Вірш закінчується такими рядками:

Но есть и Божий суд, наперсники разврата!

Есть грозный суд: он ждет;

Он не доступен звону злата,

И мысли и дела он знает наперед.

Лермонтов нагадує своїм сучасникам, зокрема й нам, що, окрім суду людського, найчастіше несправедливого та упередженого, існує ще й Божий суд, справедливий і непідкупний, як пише поет.

Що ж це за суд і чим керується Господь, судячи народи загалом і людину зокрема? Поміркуймо над принципом правосуддя у Святому Письмі. Принцип Божої справедливості має велике значення в питанні осмислення Бога. Який Він? У язичницьких релігіях боги поводитися доволі непередбачувано. Язичники, поклоняючись своїм богам, не знали, як ті поведуться в конкретній ситуації. На відміну від цих богів, Господь, Котрий відкрився Ізраїлю, був цілком передбачуваний. Божий народ знав різницю між гріхом і правдою, злом і добром і розумів, що реакція

Бога на зло однозначна: Він проявляє Свій справедливий гнів. Чимало пророків, авторів книг Старого Завіту, намагалися виховувати народ у дусі Божої справедливості. Наприклад, пророк Михей закликає: *«Було тобі виявлено, о людино, що добре, і чого пожадає від тебе Господь, – нічого, а тільки чинити правосуддя, і милосердя любити, і з твоїм Богом ходити сумирно»* (Мих. 6:8).

Божий народ знав різницю між гріхом і правдою, злом і добром, і розумів, що реакція Бога на зло однозначна: Він проявляє Свій справедливий гнів.

На першому місці в цьому заклику пророка стоїть повеління «чинити правосуддя», тобто в усіх справах і вчинках людина покликана дотримуватися принципу справедливості. Тема суду червоною ниткою проходить через багато книг Святого Письма. Про це, на жаль, не так часто говорять у християнських проповідях. Чому? Бо ця тема багатьох лякає. Значно приємніше чути проповіді про Божу милість, про Божу любов, про Боже прощення, а ось про суд – не дуже.

Коли ми чуємо про суд, у нас зазвичай виникають асоціації із земним судом. Кому приємно отримати повістку до суду? Мабуть, нікому. Піти до суду – це пережити якісь неприємні емоції, пов'язані з розглядом справи. Кому це хочеться? Тому людина й не бажає думати про те, що колись їй доведеться постати перед судом. Хочеться думати тільки про хороше. Хай там як, а тема суду все-таки зримо присутня в Божому Слові, це частина Божого об'явлення.

Згадуючи про Божий суд, біблійні автори наголошують на його універсальності та вселенському масштабі.

Давид пише: *«Бо гряде Він, бо землю судити гряде, – Він за справедливість буде судити вселенну, і народи – по правді Своїй!»* (Псал. 96:13). Тобто не лише народ ізраїльський підлягає суду, ідеться про всіх жителів Землі. І другий важливий момент, наголошений у цьому вірші: Господь судитиме справедливо.

Хоч зазвичай суд лякає людину, однак Божий суд, навпаки, викликає радість і навіть захоплення. Це незвично для нашого сприйняття. Прочитайте хоча б ці рядки: *«Хай небо радіє, і хай веселиться земля, нехай гримить море й усе, що у ній, нехай поле радіє та все, що на ньому! Нехай заспівають тоді всі дерева лісні, – перед Господнім лицем, бо гряде Він, бо землю судити гряде, – Він за справедливістю буде судити вселенну, і народи – по правді Своїй!»* (Псал. 96:11-13).

Дивовижно, але згадка про справедливість Божого суду супроводжується описом загального тріумфу всього живого: *«Уся земле, викликуйте Господу, покликуйте радісно, і співайте та грайте! Грайте Господеві на гуслах, на гуслах і піснопінням, на сурмах і голосом рогу викликуйте перед обличчям Царя Цього й Господа! Нехай шумить море й усе, що у ньому, вселенна й мешканці її, ріки хай плещуть в долоні, разом радіють хай гори перед обличчям Господнім, бо Він землю судити гряде: Він за справедливістю буде судити вселенну, і народи по правді!»* (Псал. 98:4-9).

Такий Божий суд, справедливий і неупереджений. Зазвичай у людей виникають думки: «Якщо Бог судитиме за справедливістю, то ми, грішники, однозначно заслуговуємо покарання за свої гріхи, пороки, злочини». Про які радість і тріумф можна говорити, якщо всі приречені на справедливе Боже покарання? Ми добре знаємо, якою була реакція Господа на гріх. Він непримиренний

щодо гріха: будь-яке беззаконня має бути викрите й покаране. Апостолові Павлу належать досить грізні слова: *«Бо заплата за гріх – смерть»* (Римл. 6:23). Якщо Божий суд справедливий, у нас немає шансів, у нас немає жодної надії уникнути Божого покарання.

Хоч зазвичай суд лякає людину, однак Божий суд, навпаки, викликає радість і навіть захоплення. Це незвично для нашого сприйняття.

І все-таки надія є. Річ у тім, що справедливість Божа невідривна від Його милості. Тема Божого милосердя так само явно та зримо присутня в Біблії. Особливо яскраво вона представлена в служінні Сина Божого, Котрий узяв на Себе нашу вину. Він поніс на Собі справедливе Боже ставлення до гріха й помер за наші гріхи. Ще в Старому Завіті тему Божої милості висвітлювало багато пророків. Зокрема пророк Осія із цього приводу пише: *«Суд Мій, як світло те, вийде. Бо Я милости хочу, а не жертви, і Богопізнання – більше від цілопалень»* (Осії 6:5, 6).

Так, суд Божий справедливий, але водночас і милосливий. Звісно ж, керуючись своїм розумінням справедливості, ми можемо поставити Богові запитання: «А чи справедливо Ти, Господи, вчинив щодо Сина Свого, поклавши вину на Невинного? Ти говориш про справедливу відплату – і раптом у Твоєму Плані спасіння страждає Невинний, а ми, винні, звільняємося від заслуженого покарання. Наскільки справедливий Твій Божий План викуплення?»

Мені доводилося зустрічатися з людьми, які ставили таке, здавалося б, доцільне запитання. Вони не могли

погодитися з тим, що Бог пропонує їм зі Своєї милості. Ці люди не могли прийняти це просто як дар Божої благодаті. Усе їхнє людське єство нібито бунтувало проти цього. Їм здавалося, що вони зі свого боку щось повинні зробити, щоб усе було за справедливістю, щоб заслужити Боже прощення та спасіння. Однак ці люди навіть не здогадувалися, що вони нічого не можуть зробити задля цього, тому що спасіння не заслуговують.

І все-таки надія є. Річ у тім, що справедливість
Божа невідривна від Його милості.

Ми повинні визнати, що у своєму грішному тілі приречені на те, щоб зникнути з лиця Всесвіту. Тому замість того, щоб мучити себе думками про несправедливість Плану спасіння, можливо, нам, грішним і негідним Божим дітям, потрібно просто подякувати Господу за те, що Він зробив для нас, і жити із цим почуттям вдячності. Таємницю Божої справедливості, яка завжди пов'язана з Його милістю, нам навряд чи вдасться досягнути до кінця, поки ми живемо на грішній Землі.

Ми часто протиставляємо ці поняття – справедливість і милість, іноді навіть зіштовхуємо їх між собою. Якщо людина заслуговує справедливого покарання, то вона має бути покарана за всією суворістю закону. Ми навіть наполягаємо на справедливому ставленні до людини, яка скоїла якийсь злочин. Однак важливо пам'ятати про те, що якби Бог учинив з нами за справедливістю, згідно з буквою закону, то в нас із вами не було б жодних шансів на спасіння. Тому слід бути вдячними Богові за те, що Він у Своему Плані спасіння дивовижним чином поєднує справедливість і милість, справедливе

ставлення до гріха та милостиве ставлення до грішника. І це завдяки Його Синові – Ісусу Христу.

Повернемося до запитання: «Як мені жити далі, якщо я зіткнувся з несправедливістю?» Так, багато хто намагається боротися, оскаржувати несправедливі рішення судів. Люди ходять по різних інстанціях, витрачають сили, енергію, час, гроші... Якщо нічого не допомагає, ідуть далі, залучаючи ще більше ресурсів. І життя стає якимось нестерпним, тяжким. Витрачаючи роки на нескінченну боротьбу за справедливість, люди фактично позбавляють себе радості життя.

“

Таємницю Божої справедливості,
яка завжди пов'язана з Його милістю, нам
навряд чи вдасться досягнути до кінця,
поки ми живемо на грішній Землі.

Є й інший шлях. Змиритися з тим, що я живу в такому світі, де дуже багато несправедливості. Погодитися з тим, що я навряд чи зможу щось радикально змінити. Утім, це зовсім не означає, що ми не повинні боротися за справедливість. Існують певні рамки, які я повинен відчувати, і я маю розуміти: можливо, якоїсь миті мені ліпше зупинитися, подумати про щось вище, краще, більше, замість того щоб витрачати свої сили й енергію на нескінченну гонитву за справедливістю. А іноді, можливо, краще виявити милість там, де, здавалося б, необхідна перемога справедливості.

Цей інцидент стався багато років тому в Заокській духовній академії. На той час я був її ректором. На вахті головного (адміністративного) корпусу була студентка, і якийсь п'яний бешкетник жбурнув камінь у вікно, на-

впроти якого вона сиділа. Цей камінь пробив подвійне скло віконної рами й влучив дівчині в скроню. Її довелося терміново шпиталізувати. Перша реакція на те, що сталося, і з боку постраждалої дівчини, і з боку її батьків цілком зрозуміла. Це справедливе обурення й, звичайно ж, бажання покарати хулігана.

Витрачаючи роки на нескінченну боротьбу
за справедливість, люди фактично
позбавляють себе радості життя.

Дівчина написала заяву до міліції (тоді ще була міліція). Розпочалося слідство. Почали викликати різних людей: очевидців, адміністрацію навчального закладу. Мене, як ректора, теж прискіпливо допитували, чому таке сталося, чому недогледіли, де була охорона тощо. Однак найважче тоді було батькам самого хулігана, який, протверезівши, збагнув, що накоїв. Його рідні були в розпачі, вони розуміли, що їхньому синові загрожує реальний термін ув'язнення. І не з чуток знали, як ламаються в тюрмах людські долі. В'язниця може перекреслити все майбутнє їхнього сина. Звичайно, вони звернулися до постраждалої й попросили забрати заяву. Писали листи її батькам, у яких благали: «Зрозумійте й нас, будь ласка, ми теж батьки й переживаємо за долю свого сина. Так, він злодюга й скоїв страшний вчинок. І це не просто поганий вчинок, це злочин, який заслуговує покарання, але, будь ласка, змилуйтеся над нами, пробачте нашому синові».

У цій непростій ситуації і постраждалій дівчині, і її батькам потрібно було робити вибір – домагатися справедливого покарання чи все-таки виявити милість, пожалівши цього юнака та його батьків.

Заяви вони так і не забрали, справа дійшла до суду. Однак те, що сталося в судовій залі, нікого не залишило байдужим. Під час засідання потерпіла встала й промовила: «Я не хочу, щоб цей хлопець опинився за ґратами, щоб в'язниця зламала його життя. Я йому пробачаю. Я бажаю, щоб він засвоїв урок із цієї ситуації, переглянув свої цінності й почав нове життя». У багатьох присутніх у залі з'явилися сльози на очах. Навіть у самої судді. Вона почала ставити запитання різним учасникам цього процесу, зокрема й нам, адміністрації закладу: «Чи маєте ви щось проти цієї людини?» Батьків дівчини не було на цьому суді, але, як випливало зі слів постраждалої, вони теж, як люди віруючі, були готові пробачити. Усе закінчилося тим, що після судового засідання люди обіймалися.

Наслідуючи взірець нашого Господа, ми можемо зняти із себе тягар відчуття постійної несправедливості довкола нас і знайти внутрішній мир та спокій.

Ось приклад переваги милості над судом, коли чиєсь прощення стає спасінням для того, хто за законом заслуговує справедливого покарання. Цей приклад – лише слабке віддзеркалення того, яку милість і всепрощення проявляє до нас, заблудлих грішників, наш Господь. Тому, дорогі друзі, якщо вас бентежить запитання: «Як мені жити, якщо довкола стільки несправедливості?», – пам'ятайте про те, як несправедливо ми, грішники, повелися з нашим Спасителем. І, незважаючи на цю несправедливість, Він нас незмінно любить і прощає. Наслідуючи взірець нашого Господа, ми можемо зняти із себе тягар відчуття постійної несправедливості довкола нас і знайти внутрішній мир та спокій.

Розділ 11

Як мені жити, якщо я не можу пробачити?

Ще одна проблема, яка позбавляє людину радості життя, – це неспроможність пробачити. Досить багатьох людей мучить почуття образи та справедливої помсти за завдану кривду. Я хотів би почати міркування, процитувавши лист жінки, у житті якої трапилася біда. Її зрадив чоловік.

«Доброго часу доби. Допоможіть мені, будь ласка, розібратися в собі. Мені 27 років, із чоловіком у шлюбі ми шість років, два з половиною роки тому сталося так, що чоловік мене зрадив, а потім доволі грубо кинув мене. Не вдаючись у подробиці, скажу: через два місяці загулу він прийшов просити вибачення, плакав і просився назад у сім'ю. Я дуже його кохала й до того моменту вже виплакалася, трохи охолонувши від гніву й образи. До розлучення справа не дійшла, я вирішила спробувати пробачити. Проте розумію, що минуло ось уже два з половиною роки, а пробачити я так і не змогла. Начебто й прагну до цього, але коли чоловік укотре робить якийсь непорядний учинок, навіть незначний, у пам'яті спливають гіркі спогади й образи. Я просто впадаю в лют, ненавиджу його, плачу, відчуваю себе зрадженою, ошуканою, ніби все сталося щойно. Ми з чоловіком вже неодноразово обговорювали цю зраду,

я виливала йому душу, розповідала, як мені було боляче. Він мене терпляче слухав і знову просив вибачення. Тоді мені ставало легше, але тільки тимчасово. Знаю, що зараз чоловік мені вірний і взагалі він став уважним і турботливим, але моя довіра до нього зникла й образи нікуди не поділися, адже спогади не зітреш. А так хочеться пробачити й зовсім забути все це. Я вже сама змучилася і його мучу. Люблю, але пробачити не можу. Як мені впоратися із цією образою?»

“

Розумію, що минуло ось уже два з половиною роки, а пробачити я так і не змогла.

Такі ситуації не рідкість. Ми вже розмірковували про те, як нам жити, коли нас гнітить почуття провини, коли ми не можемо пробачити собі те, що накоїли. А тепер поговоримо, як пробачити провину іншої людини й забути свої образи, пов'язані з її кривдою чи зрадою.

Перше, на що слід звернути увагу: прощення – обов'язковий елемент повноцінного, здорового, християнського життя. І не лише християнського. Прощення – обов'язковий крок у звільненні від болісного, обтяжливого почуття образи. У Біблії дуже багато сказано на цю тему. Розглянемо деякі тексти Святого Письма.

Про вміння прощати багато говорив Сам Ісус Христос. Ось слова однієї з Його настанов, звернених до учнів: *«І коли ви стоїте на молитві, прощайте, коли маєте що проти кого, щоб і ваш Отець Небесний простив вам ваші провини»* (Марка 11:25).

Христос звертає нашу увагу на взаємозв'язок прощення, яке ми повинні виявляти у своєму житті до наших ближніх, із прощенням, яке Отець Небесний виявляє

до нас. І цей взаємозв'язок прямий: ми отримуємо прощення від Бога, тому що пробачаємо своїм ближнім. Апостол цілком зрозуміло передає думку Христа: якщо ми не готові пробачити своїм ближнім, то й Отець Небесний не зможе пробачити нам. Розвиваючи тему прощення, Ісус Христос у Своїй Нагірній проповіді говорить: *«Отже, якщо принесеш свій дар до жертовника і там пригадаєш, що твій брат має щось проти тебе, лиши там свій дар перед жертовником; піди спершу помиритися зі своїм братом, а тоді вже приходь і принось свій дар»* (Матв. 5:23, 24).

Під словом «дар» Христос має на увазі ту жертву, яку грішна людина мала приносити, сповідуючи свій гріх перед Богом над головою невинної тварини. І, звичайно ж, у такому разі грішник розраховував на Боже прощення. Ісус наголошує на важливій істині, пов'язаній з отриманням Господнього прощення й викуплення: перш ніж іти зі своєю жертвою до Бога, ти повинен піти до свого брата, який має щось проти тебе.

Цікаво, що Христос звертає увагу на стан «брата», у якого є на тебе образа. Однак іти миритися має той, хто приносить свій дар Богові. Господь акцентує на важливості першого кроку в примиренні сторін. При цьому перший крок не обов'язково повинен робити винний.

Спаситель ніби закликає: «Якщо в тебе є якісь образи, якщо ти не можеш пробачити, піди до свого брата й примирися з ним, налагодь із ним стосунки й тільки після цього повертайся назад до жертовника та проси вибачення в Бога». Я хотів би ще раз наголосити на цьому біблійному принципі: Бог прощає нас так, як і ми прощаємо своїм ближнім.

У цьому сенсі Ісус Христос – справді Взірець того, як ми повинні ставитися до інших. Апостол Павло додає:

«Будьте ж добрими одне до одного, милосердні, прощаючи одне одному, як і Бог через Христа вам простив!» (Ефес. 4:32).

Апостол звертає нашу увагу на те, що Бог через Христа простив нам, тому й ми повинні прощати нашим ближнім. Зауважте: Боже прощення первинне. Ми покликані пробачати, тому що Бог у Христі вже пробачив нам. У зв'язку із цим постає запитання: чи не суперечать ці тексти процитованим нами раніше? Вище ми зазначили: перш ніж розраховувати на Боже прощення, ми повинні пробачити своєму ближньому, проти якого щось маємо.

Прощення — обов'язковий елемент
повноцінного, здорового, християнського життя.
І не лише християнського.

Ні, суперечності тут немає. Однозначно Боже прощення первинне. Саме усвідомлення, що Господь через Христа простив нам, і спонукає нас піти й примиритися зі своїм ближнім, пробачивши йому. Саме в такій послідовності ми повинні розуміти досвід прощення.

Нічого героїчного й жертвовного в нашому вчинку немає. Це не наша заслуга чи досягнення. Ми прощаємо, тому що Бог у Христі простив нам. Це Він через Святого Духа спонукає нас до цього. За своєю грішною природою ми не схильні прощати й можемо знайти безліч причин, щоб не робити цього, а далі жити з твердим переконанням: «Ні, це він чи вона вчинили неправильно й повинні просити в мене вибачення». Багато хто вважає, що перепросити — це нижче їхньої гідності. Це звичайна позиція грішника. Тому, коли в нас виникає добре бажання пробачити, ми повинні розуміти, що це голос

Святого Духа. Це Він за Своєю доброю волею викликає в нас і бажання, і дію – і тоді ми готові прощати.

Проаналізуймо ще раз, як ми вчинили щодо Бога. Насправді ми зрадили Його, образили, зневажили Його заповіді. У Божому Законі висловлене бажання Господа бачити нас щасливими, але багато хто чомусь сприймає його як тягар, що обмежує нас. Це хибне уявлення. Бог дав Закон, щоб нам добре велося, щоб ми були захищені від наслідків його порушення. А ці наслідки жахливі. Ми є свідками того, до чого може дійти людина, яка постійно грішить і порушує Божу волю. Люди вчинили віроломно щодо Господа: видали Його, знехтували Його добрим бажанням бачити нас, Його дітей, щасливими. Проте Він нам прощає.

Багато хто вважає, що перепросити — це нижче їхньої гідності. Це звичайна позиція грішника. Тому, коли в нас виникає добре бажання пробачити, ми повинні розуміти, що це голос Святого Духа.

Знайомлячись із Богом, Котрий відкривається нам у Святому Письмі, ми дізнаємося дивовижне. Виявляється, елемент прощення присутній навіть у самому імені Бога. Одного разу Мойсей, майбутній визволитель ізраїльського народу з єгипетського рабства, пережив неймовірний досвід зустрічі з Творцем у пустелі біля куща, охопленого полум'ям. Тоді, звертаючись до Бога, він запитав: *«Яке Його ім'я?»* Відповідь була: *«Я Той, що є»* (Вих. 3:14). Щоправда, не зовсім зрозуміло, що це означає, але трохи далі Бог проливає світло на таємницю Свого імені, розкриваючи Свій характер.

Проголошуючи Своє ім'я, Бог показує, яким змістом воно наповнене: *«Господь зійшов у хмарі, і став там із ним, та й покликав Ім'ям Господа. І перейшов Господь перед лицем його, та й викликнув: "Господь, Господь, – Бог милосердний, і милостивий, довготерпеливий, і багатомилостивий та правдивий"»* (Вих. 34:5, 6). І тут є важливий елемент – прощення: *«Що дотримує милість для тисяч, що вибачає провину й переступ та гріх»* (Вих. 34:7). Бог є Богом прощення. Така Його природа. А оскільки ми, люди, створені за образом і подобою Господа, то теж покликані прощати. Це має стати частиною й нашої природи.

Якщо до людини приходить усвідомлення гріха, це означає, що ще не все втрачено.

Апогеєм Божого прощення є Христос, розіп'ятий на Голгофському хресті. Зверніть увагу, як поводяться очевидці страти: знущаються, глузують, плюють у Нього, а Він молиться про прощення – прощення Своїх ворогів: *«Отче, прости їм, бо вони не знають, що роблять!»* (Луки 23:34). Ось він – взірець прощення! Він у Сині Божому, Ісусі Христі. Нам важко це уявити. Здається, таке пробачити неможливо. Як можна молитися за таких людей?

А ось тут не нам судити, оскільки ми не знаємо, що відбувається в людському серці. Нам здається, що людина вже безнадійна і їй немає прощення. Однак Ісус знає більше, а тому Він молиться про прощення. Господь знає, що люди, які зараз глузують, через деякий час битимуть себе в груди й каятимуться зі словами: «Згрішили ми, розіп'яли Невинного». А якщо до людини приходить

усвідомлення гріха, це означає, що ще не все втрачено. Ісус це знав, тому й молився за цих людей, за прощення їхніх гріхів, злочинів, які вони скоїли проти Нього.

Ми не можемо читати людські серця, а тому тим паче покликані прощати. Остерігайтеся упередженого ставлення до людей. Можливо, хтось на когось наговорює, можливо, ми самі щось додумуємо, виношуємо почуття образи й не помічаємо, що людина від цього страждає. Вона сама мучиться від того, що накоїла. Проте часом гордість заважає їй зробити перший крок до примирення.

Остерігайтеся упередженого
ставлення до людей.

Отож дві людини страждають. Одна мучиться від того, що зробила, інша – від того, що не може пробачити. І вони довго мучитимуться, доки хтось із них не наважиться зробити перший крок назустріч прощенню, а отже, і примиренню.

«Отче, прости їм, бо вони не знають, що роблять!»
Ось зразок для кожного з нас. Ми покликані прощати, чого б це нам не коштувало. Прощати навіть те, що, здавалося б, простити неможливо. Як можна було пробачити, наприклад, Петрові після того, як він тричі зірся свого Вчителя, по суті, зрадив Ісуса? З людського погляду Христос не мав йому прощати. Хіба можна пробачити зраду? Проте Він робить це. Так, Петро виявив малодушність, розгубився, не зміг у потрібний момент відстояти ім'я свого Вчителя.

Спаситель розуміє людську слабкість і першим робить крок назустріч, простягаючи руку примирення Своєму

зрадникові. І цей перший крок, зроблений Христом, усе змінює в людському житті. Серце Петра розтануло від цього дотику Божої любові. Він плакав через скоєне й охоче прийняв Христове прощення. Усе його подальше життя – це життя безкорисливого, посвяченого служіння своєму Господові та Спасителеві.

Щоб допомогти нам зрозуміти важливість і необхідність прощення, Ісус Христос одного разу розповів цікаву притчу. Її можна прочитати у 18-му розділі Євангелія від Матвія. Це була відповідь на запитання Петра: *«Господи, як згрішить мій брат проти мене, чи маю йому прощати до семи разів?»* (Матв. 18:21). Юдеї вважали, що можна пробачити людині до трьох разів. Петро, бажаючи проявити свою шляхетність, вирішив розсунути ці рамки *«до семи разів»*. Відповідь Христа приголомшує: *«Не кажу тобі до семи разів, але до сімдесяти разів по сім»* (в. 22).

Позиція християнина у світлі Святого Письма
однозначна — пробачити, і в такому разі
ви відчуєте полегшення.

Утім, прощення – це не арифметична вправа. Христос назвав цю цифру не для того, щоб людина взялася рахувати, скільки разів вона пробачила комусь. Хоч у наведеній притчі Ісус справді використовує арифметику. Це історія про раба, який відмовився пробачити своєму товаришеві порівняно невеликий борг – сто динаріїв. І це після того, як пан простив йому величезну суму – десять тисяч талантів.

Порівняймо ці числа. Сто динаріїв – це приблизно тримісячна зарплата, якщо брати до уваги те, що один

динарій був денною оплатою праці. Один талант – це шість тисяч динаріїв. А уявіть собі суму в десять тисяч талантів! Це 60 мільйонів динаріїв! Однак пан прощає своєму рабові цей борг. І тепер прощений раб, який ніколи б у житті не виплатив такої величезної суми, відмовляється пробачити незначний борг іншій людині. Пан, дізнавшись про це, кидає раба до в'язниці. Який висновок робить Ісус із цієї притчі? *«Так і Мій Отець Небесний чинитиме з вами, якщо не простите від вашого серця кожний братові своєму його переступів»* (Матв. 18:35).

“

Ми покликані прощати, чого б це нам не коштувало. Прощати навіть те, що, здавалося б, простити неможливо.

Доволі часто люди запитують: чи не розбещує людину прощення? Адже, користуючись безкарністю, хтось може дозволяти собі знову й знову чинити переступи. Можливо, не завжди потрібно прощати, а в деяких випадках усе ж таки наполягати на справедливому покаранні?

Справді, когось наше прощення може й деморалізувати. Хтось може цим користуватися, але нас це не повинно бентежити. Адже зараз ми говоримо про внутрішні проблеми людини, яка не може пробачити, страждає від почуття образи й не знає, як із цим жити. Позиція християнина у світлі Святого Письма однозначна – пробачити, і в такому разі він відчує полегшення. Не думайте про ту людину, яка, можливо, скористається вашим прощенням і зловживатиме ним. Так, вона може справді цього не усвідомлювати й нічого в ній не зміниться. Однак подумайте передусім про себе, про

те, що це вам погано від того, що ви не можете пробачити. Це ви страждаєте від почуття образи. Тому пробачте – і вам одразу стане легше.

А може, стане легше й тій людині, якій ви пробачите, назустріч якій зробите перший крок і скажете: «Пробач мені, і я тобі прощаю». Можливо, у серці тієї людини теж щось станеться, вона усвідомить свою частку відповідальності, ви обійметесь та знову станете друзями. Магатма Ганді говорив: «Уміння прощати – ознака сильних. Слабкі не здатні прощати». Прощення – велика сила. Якщо ви не знаєте, як жити далі з почуттям образи, пробачте – і все зміниться на краще.

Розділ 12

Як мені жити, якщо я боюся помилитися у своєму виборі?

Щодня нам доводиться обирати. Якийсь вибір дається нам легко. Наприклад, які продукти й товари придбати в магазині. Хоч мені здається, що навіть такий вибір декому зробити складно, особливо якщо в супермаркеті велике розмаїття товарів. Напевно, усі ми бачили людей, які спантеличено стояли перед полицями, не знаючи, якому товару віддати перевагу.

Проте є значно серйозніші питання, пов'язані з вибором. Скажімо, куди піти вчитися. Багатьом цей вибір дається складно, часто доводиться переглядати раніше ухвалені рішення, тому що згодом виявляється, що це не та справа, якій людина б хотіла присвятити свої сили. Або ще складніше – вибір супутника життя. Як тут не помилитися? Як обрати ту або того, хто справді є моєю другою половинкою?

Вибір – це частина людського життя. Багатьом людям складно робити вибір, тому що вони надто переймаються наслідками свого рішення. Чи справді мій вибір правильний? Можливо, мені потрібно було обрати інше? Дехто, постаючи перед вибором, виявляє надмірну нерішучість, боячись помилитися. Пригадуєте

жартівливу історію про Буриданового віслюка? В епоху Середньовіччя був такий філософ Жан Буридан. Кажуть, це він вигадав таку притчу, хоч цей образ був відомий ще з праць Арістотеля. Якось віслюк стояв перед двома оберемками сіна й ніяк не міг вирішити, з якої почати. Зрештою, він здох з голоду, так і не зробивши вибору.

Не бійтеся робити вибір! Людині, як істоті вільній, не личить просто плисти за течією, куди крива виведе. Кожен з нас покликаний робити вибір, зокрема й той, від якого залежить не лише земна, а й вічна доля.

Кожен з нас покликаний робити вибір,
зокрема й той, від якого залежить
не лише земна, а й вічна доля.

У Нагірній проповіді Спаситель говорить про два шляхи, або два способи життя, які може обрати людина: *«Входьте вузькими ворітьми, бо широкі ті ворота й широка та дорога, що ведуть до загибелі, – і багато є тих, що ними входять; але вузькі ті ворота й тісна та дорога, що ведуть до життя, – і мало є тих, що їх знаходять»* (Матв. 7:13, 14).

Влучно описав проблему вибору шляху видатний поет Микола Некрасов у епілозі своєї поеми «Кому на Руси жить хорошо». Багато хто, напевно, зі шкільної лави пам'ятає ці рядки:

*Средь мира дольного
Для сердца вольного
Есть два пути.
Взвесь силу гордую,
Взвесь волю твердую, –
Каким идти?*

*Одна просторная
Дорога — торная,
Страстей раба,
По ней громадная,
К соблазну жадная
Идет толпа...
Другая — тесная
Дорога, честная,
По ней идут
Лишь души сильные,
Любвеобильные,
На бой, на труд.*

Потрібна неабияка мужність, щоб погодитися на той варіант шляху, який пропонує Ісус. Потрібні чималі моральні зусилля, щоб обрати тернисту стежку, тоді як більшість обирає широкий шлях.

Обрати правильний шлях, про який говорить поет, сучасній людині доволі складно. Ісус Христос характеризує цей шлях як вузький і тісний. Вибір на його користь зробити нелегко, тому що світ пропонує іншу альтернативу – шлях широкий, принадливий, з блискучими рекламними щитами й оманливими перспективами. Потрібна неабияка мужність, щоб погодитися на той варіант шляху, який пропонує Ісус. Потрібні чималі моральні зусилля, щоб обрати тернисту стежку, тоді як більшість обирає широкий шлях, на якому їх нічого не обмежує й можна дозволити собі абсолютно все. Святе Письмо попереджає про небезпеку такого вибору: *«Буває, дорога людині здається простою, та кінець її – стежка до смерти»* (Прип. 14:12).

Хоч шлях прямування за Христом непростий і часто пов'язаний з деякими обмеженнями, проте кожного, хто йде ним, винагороджує рясними благословеннями. У Біблії можна знайти чимало порад щодо вибору шляху.

Мойсей, керівник ізраїльського народу, поділяв із ним усі тяготи й злигодні кочового життя, неодноразово виступаючи захисником і заступником свого народу перед Богом. Благословляючи й наставляючи ізраїльтян перед своєю смертю, він благав їх обрати саме шлях прямування за Богом: *«Дивися: я сьогодні дав перед тобою життя та добро, і смерть та зло. Бо я сьогодні наказую тобі любити Господа, Бога свого, ходити Його дорогами, та додержувати заповіді Його, і постанови Його, і закона Його, щоб ти жив, і розмножився, і по-благословить тебе Господь, Бог твій, у Краї, куди ти входиш на насліддя. А якщо серце твоє відвернеться, і не будеш ти слухатися, і даси себе звести, і станеш вклонятися іншим богам, і будеш їм служити, я сьогодні представив вам, що конче погинете ви, недовго житимете на цій землі, до якої ти переходиш Йордан, щоб увійти туди на оволодіння її. Сьогодні взяв я за свідків проти вас небо й землю, – життя та смерть дав я перед вами, благословення та прокляття. І ти вибери життя, щоб жив ти та насіння твоє, щоб любити Господа, Бога свого, щоб слухатися голосу Його та щоб линути до Нього, бо ж Він життя твоє, і довгота днів твоїх, щоб сидіти на цій землі, яку заприсягнув Господь батькам твоїм Авраамові, Ісакові та Якову, дати їм»* (П. Зак. 30:15-20).

У перекладі Біблії сучасною російською мовою, виданої Інститутом перекладу Біблії в Заокському, цей розділ так і називається – «Два пути». Мойсей від імені Бога благає народ обрати життя.

Наступник Мойсея Ісус Навин у своїй промові, зверненій до загального зібрання, напоумлював своїх слухачів: *«А тепер бійтеся Господа й служіть Йому в невинності та в правді, і повідкидайте богів, яким служили ваші батьки на тому боці Річки та в Єгипті, та й служіть Господеві. А якщо зле в очах ваших служити Господеві, виберіть собі сьогодні, кому будете служити, – чи богам, яким служили ваші батьки, що по тому боці Річки, та чи богам аморейським, що ви сидите в їхньому краї. А я та дім мій будемо служити Господеві»* (І. Нав. 24:14, 15). Сам Ісус Навин зробив правильний вибір і тепер пропонував своєму народові вчинити так само.

Хоч шлях прямування за Христом непростий і часто пов'язаний з деякими обмеженнями, проте кожного, хто йде ним, винагороджує ясными благословеннями.

Є у Святому Письмі й приклади неправильного вибору, залишені нам як застереження. Найнаочнішим прикладом вибору, який спричинив численні страждання в майбутньому, є доля Лота, племінника старозавітного патріарха Авраама. Між пастухами Авраама та пастухами Лота зав'язалася суперечка з приводу того, як ділити території, пасовища, луки. Авраам, як людина старша й навчена досвідом, пропонує Лотові ухвалити рішення: *«Хіба не ввесь Край перед обличчям твоїм? Відділися від мене! Коли підеш ліворуч, – то я піду праворуч, а як ти праворуч, – то я піду ліворуч»* (Бут. 13:9).

Відчувається, що Авраам – чоловік неконфліктний, йому не потрібні ці постійні сварки, чвари, напруженість

у взаєминах. І він пропонує доволі слухний варіант. Лот, керуючись матеріальними інтересами, вибирає, як йому здається, кращі землі – Йорданську долину. Там справді рясніші пасовиська, завжди є вода, щоб напоїти худобу. Ці землі воістину благодатні. Автор книги Буття навіть порівнює їх із раєм – садом Господнім.

Одна лише проблема була із цими землями: розташовувалися вони в околицях відомих у давнину розпусних міст Содом і Гоморі. Жителі цих міст Йорданської долини вирізнялися відвертою розбещеністю, крайнім ступенем розпусти й пороку. Бідному Лотові довелося пережити страшні наслідки свого неправильно зробленого вибору. Урешті-решт він змушений був рятуватися втечею від покарання Божого, яке обрушилося на ці міста. Така ціна неправильно зробленого вибору.

Щодо доленосного вибору на користь Бога,
то тут якраз боятися не потрібно, оскільки
результат цього вибору цілком передбачуваний:
людина здобуде справжнє щастя,
мир і надію на майбутнє.

Чимало позитивних прикладів вибору істинного шляху знаходимо в Новому Завіті. Приголомшують історія покликання учнів Ісуса Христа та їхня реакція на Божий заклик. Коли Христос запропонував простим людям, рибалкам, залишити все й піти за Ним, вони опинилися в умовах досить непростого вибору. Як залишити звичний спосіб життя? Як покинути ремесло, яке приносить дохід, адже вони повинні годувати свої сім'ї? Як це – узяти й піти за Вчителем, Котрого вони ще не зовсім добре й знають? А що на них чекає в майбутньому? Де вони житимуть? Як складеться їхнє подальше життя?

Скільки запитань могло постати у свідомості цих людей. Однак з євангельської оповіді ми дізнаємося про те, що учні довго не роздумували. Почувши заклик Христа, вони залишили рибальські сіті, відмовилися від звичного плину життя й пішли за Ним.

Вибір, який зробили послідовники Спасителя, згодом коштував їм життя. Ми знаємо, що майже всі апостоли зазнали мученицької смерті за свого Господа й Учителя. Лише про Івана сказано, що він помер власною смертю. Ціна вибору шляху справді була високою. І, можливо, це теж когось лякає й заважає зробити вибір на користь Бога. Та хай там як, кожен у своєму житті зіткнеться з таким вибором.

Коли людина дізнається про Євангеліє, про те, що вона грішна й покарання за гріх – смерть, вона також пізнає, що її спасіння – лише в Ісусові, у Його викупній жертві. І тоді у свідомості починається боротьба. Чи прямувати за Христом? Чи прийняти дар спасіння? Чи, можливо, залишити все так, як є: старі звички, захоплення, вади характеру, нездорові стосунки? Це справді серйозний вибір, і він потребує чималих моральних зусиль. На жаль, не кожна людина готова зробити такий вибір. Багато хто побоюється, чи не обернеться це потім проти них. Когось лякає реакція інших: а що про мене скажуть і подумают люди?

Чому ж вибір дається людині нелегко? Бо вона наперед не знає всіх наслідків. Дорогі друзі, щодо доленого вибору на користь Бога, то тут якраз боятися не потрібно, оскільки результат цього вибору цілком передбачуваний: людина здобуде справжнє щастя, мир і надію на майбутнє. А тому це єдиний правильний вибір, який має зробити кожен у своєму житті. Це вибір, від якого залежить усе – не лише якість нашого земного життя, а й вічна доля.

Я вдячний Богові за те, що свого часу Він допоміг мені зробити саме такий вибір. Колись я теж боявся. Мене лякав вибір світогляду, і я просто плив за течією, намагаючись бути, як усі. Це були радянські часи, і я, як студент радянського вишу, чудово розумів, що означає зробити вибір на користь Бога. Це свідомо поставити хрест на своїй освіті й майбутній медичній кар'єрі. Тоді християн в інститутах довго не тримали. Якщо дізнавалися, що хтось вірить у Бога й ходить до церкви, відразу ж відраховували. Вважали, що радянський лікар не може бути людиною віруючою, адже радянський лікар – це носій ідей марксизму-ленінізму, прихильник матеріалістичної філософії, борець проти релігійного дурману та релігійних забобонів. Саме такий портрет радянського лікаря нав'язували нам в інституті.

“

Якоїсь миті зрозумів, що не живу, а граю, до того ж одразу дві ролі. Одна — це роль слухняного хлопчика у власній родині, інша — роль світського юнака в інституті.

Звичайно ж, за такого ставлення до релігії в суспільстві мені було страшно зробити вибір на користь Бога. Так, я виріс у християнській родині, я отримав релігійне виховання, але якоїсь миті зрозумів, що не живу, а граю, до того ж одразу дві ролі. Одна — це роль слухняного хлопчика у власній родині, інша — роль світського юнака в інституті, такого, як усі, щоб бодай ніхто не подумав, що я віруючий. Я боявся, що мене можуть відрахувати.

У такій ситуації двоєдушності й невизначеності я перебував три роки. І це стало для мене настільки об-

тяжливим, що я ледь не впав у депресію. Усвідомив, що далі так жити не можна, треба робити якийсь вибір.

Основна моя проблема полягала в тому, що я не знав, хто я. А це питання дуже важливе для людини. Кожен із нас повинен усвідомлювати свою ідентичність, знати, хто він. Від цього залежать сенс і якість життя. Якщо людина цього не знає, життя стає тягарем, як і в моїй ситуації. Я не міг визначитися, хто я – віруюча людина чи світська. Ця двоєдушність урешті-решт довела мене до розпачу.

Кожен із нас повинен усвідомлювати свою ідентичність, знати, хто він. Від цього залежать сенс і якість життя. Якщо людина цього не знає, життя стає тягарем.

Я вдячний своєму батькові, який, прекрасно мене розуміючи й бачачи мої метання, якось викликав на відверту розмову й сказав: «Синку, я тебе розумію, тобі потрібно просто визначитися. Якщо ти хочеш відчутти полегшення, зроби вибір, скажи чесно насамперед самому собі, хто ти. Ти повинен знати це, й інші також. А так, як ти живеш, жити не можна. Ти безвільно плывеш за течією, куди крива виведе. Це низько для молодого людини. Ти сидиш на двох стільцях. Сину, я прийму будь-який твій вибір. Ти вже дорослий. Це твоє рішення». Я вдячний йому за те, що він не нав'язував мені конкретного вибору.

Батько запропонував мені помолитися й у своїй молитві просив Бога, щоб Сам Господь вплинув на мене й допоміг мені зробити крок у правильному напрямку. Це мене зворушило, я тоді теж помолився. І це була щира молитва, а не формальна із завченими змалку словами. Я прямо просив у Господа: «Боже,

допоможи мені зробити правильний вибір, тому що я втомився від невизначеності, двоєдушності, від цієї подвійної гри».

І в моїй душі стався якийсь переворот. Не встигли ми встати з колін після тієї молитви, як я сказав: «Тату, я хочу прийняти хрещення». Він обняв мене й зі сльозами промовив: «Ти зробив правильний вибір, Бог благословить тебе в усьому». Того року я охрестився. Це був 1975 рік, період розквіту войовничого атеїзму. Яким вільним я себе відчув після того, як сказав Богові «так»! Першого вересня 1975 року я, студент четвертого курсу медичного інституту, ішов на навчання й у мене вперше за весь час не було жодного страху та тяжкості на душі. Чому? Та тому що тепер я точно знав, хто я. В інституті я всім відкрито почав говорити про те, що я християнин. І Бог справді благословив: я закінчив виш, отримав диплом і почав працювати за фахом, який люблю досі. Це педіатрія.

Яким вільним я себе відчув після того,
як сказав Богові «так»!

Я б хотів, щоб кожна людина, яка стоїть перед доле-носним вибором, обрала правильний шлях. Той, хто робить вибір на користь Бога, ніколи не шкодуватиме про це, тому що, обираючи Бога, обирає життя в його новому, вічному вимірі.

Епілог

Отже, відповіді на наші нескінченні «Як мені жити, якщо?..» існують. Не слід впадати в розпач і опускати руки, коли ви стикаєтеся із серйозною життєвою проблемою, коли здається, що життя втратило сенс і не видно жодного виходу. Вихід є з будь-якої ситуації, і його нам пропонує Бог у Своєму Слові. Біблія – дивовижна Книга. У ній представлений багатовіковий досвід взаємин людини з Господом, який несе в собі підтримку й надію. Цей досвід може надихнути, підбадьорити, привести до спасіння й вас, якщо тільки ви звернетесь до Бога особисто.

Не слід впадати в розпач і опускати руки, коли ви стикаєтеся із серйозною життєвою проблемою, коли здається, що життя втратило сенс і не видно жодного виходу. Вихід є з будь-якої ситуації.

У кожного свої проблеми в житті. Можливо, хтось у цій книзі не знайшов для себе відповіді на запитання, які хвилюють саме його й роблять життя нестерпно важким. Ми торкнулися лише деяких найпоширеніших ситуацій, але їх, безумовно, може бути значно більше. У будь-якому разі кожен читач тепер знає, що відповідь на його проблему є, і знає, де її шукати.

Господь готовий відповісти кожному, хто звернеться до Нього по допомогу. До того ж ця допомога може бути настільки дивовижною, що повністю змінить сприй-

няття життя: замість зневіри, відчаю та розчарування наповнить його справжнім сенсом, радістю та надією. Хочеться ще раз нагадати слова, з якими Господь звертається до всіх нас через пророка Єремію: *«Покликуй до Мене – і тобі відповім, і тобі розповім про велике та незрозуміле, чого ти не знаєш!»* (Єрем. 33:3).

Дорогий друже, коли тобі особливо важко, коли життя перестало бути в радість, коли ти знову й знову ставиш собі та іншим це запитання: «Як мені жити, якщо?..» – звернися до Того, Хто завжди готовий відповісти й допомогти – до Ісуса Христа.

Він – наша відповідь на всі запитання й проблеми.

Він – наш вихід із будь-яких життєвих ситуацій.

Він – наше все. Йому – слава, честь і поклоніння на віки віків!

Зміст

Від автора.....	3
Розділ 1	
Як мені жити, якщо я не розумію Бога?	5
Розділ 2	
Як мені жити, якщо я остаточно заплутався в порадах?	16
Розділ 3	
Як мені жити, якщо я не бачу сенсу в житті?	26
Розділ 4	
Як мені жити, якщо мене ніхто не любить?	38
Розділ 5	
Як мені жити, якщо я втратив близьку людину?	48
Розділ 6	
Як мені жити, якщо моя сім'я зруйнована?	57
Розділ 7	
Як мені жити, якщо мене бентежить майбутнє?	66
Розділ 8	
Як мені жити, якщо я переживаю почуття вини?	75
Розділ 9	
Як мені жити, якщо в мене невиліковне захворювання?	86
Розділ 10	
Як мені жити, якщо довкола стільки несправедливості?	96
Розділ 11	
Як мені жити, якщо я не можу пробачити?	105
Розділ 12	
Як мені жити, якщо я боюся помилитися у своєму виборі?	115
Епілог	125

Євген Зайцев
Як мені жити, якщо?..

Директор видавництва **В. Джулай**

Головний редактор **Л. Качмар**

Переклад **Н. Качмар**

Редактор **Г. Борисовська**

Коректор **І. Джердж**

Верстка **Т. Романко**

Обкладинка **С. Сібір**

Відповідальна за друк **Т. Грицюк**

Формат 84х108'/32. Папір офсетний. Друк офсетний.

Підписано до друку 30.01.2020 р. Гарнітура Калібрі. Наклад 11200 прим.

Свідоцтво: серія ДК № 787 від 28.01.2002 р.

Видавництво «Джерело життя» 04107, м. Київ, вул. Лук'янівська, 9/10-А

тел. (044) 425-69-06, факс 467-50-64, e-mail: dzherelo@ukr.net